

Politieke koersaanduiding in *Koers*, 1933-1961

P. de Klerk
Departement Geskiedenis
Potchefstroomse Universiteit vir CHO
Vaaldriehoek kampus
VANDERBIJLPARK

Abstract

The political direction of *Koers*, 1933-1961

The journal Koers was founded in 1933 by Afrikaner Calvinists of the Potchefstroom University College for Christian Higher Education. This journal was their main voice for views on political affairs during the period before 1961. This article examines the views of contributors to Koers regarding, inter alia, the political future of South Africa, the relations between the main racial and cultural groups in the country and international political developments. It is concluded that these views mainly reflect strong nationalist sentiments. Although it was the aim of Koers to point out a Calvinist approach to political issues, this aim was realised to a very limited extent only. The viewpoints of Koers differed little from those of Afrikaner nationalists in general. In the years before the Second World War Koers had a stronger republican stance than the political parties to which most Afrikaners belonged. During and after the War L.J. du Plessis and other influential writers in Koers supported the Ossewa-Brandwag, an organization which resembled Fascist political movements in Europe and which, after 1942, opposed the National Party. The failure to distinguish clearly between the aims of Afrikaner nationalism and Calvinist principles, obstructed Koers in forming its attempt at a Christian perspective on political affairs.

1. Inleiding

Die tydskrif *Koers* het vir die eerste keer in 1933 verskyn. By die eerste nommer het die redaksie die doel van die blad soos volg gestel:

Ons lewe in 'n tyd van ontsettende verwarring en koersloosheid. Die persone wat hulle verantwoordelik stel vir die blad, wil na die beste van hulle vermoë, met al die nodige beskeidenheid, 'n poging maak om in die lig van die beginsels van Gods heilige openbaring, asook in die lig van ons eie Christelike volksverlede, koers aan te gee op die verskillende terreine van ons volkslewe (J. Chr. Coetzee, 1933:2).

Hoewel *Koers* nooit 'n amptelike blad van die Potchefstroomse Universiteitskollege vir Christelike Hoër Onderwys (vanaf 1951 die PU vir CHO) was nie, maar 'n selfstandige tydskrif met 'n eie redaksie, wat ook as direksie opgetree het, was die redaksie- en direksielede tot in die sestigerjare almal akademici wat verbonde was aan hierdie inrigting. Hierbenewens het *Koers* ook feitlik alle professorale intreeredes en dikwels ook toesprake by gradedae en ander amptelike geleenthede by die PUK gepubliseer. Dit was dus vir alle praktiese doeleindes die universiteit se tydskrif.

Die Potchefstroomse Universiteitskollege het ontstaan uit die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika wat reeds in 1869 in Burgersdorp opgerig en in 1905 na Potchefstroom verskuif is. Dosente van hierdie inrigting het 'n belangrike rol in die Afrikaanse kulturele en politieke ontwaking na die Anglo-Boereoorlog van 1899-1902 gespeel, soos veral in die studie van Hexham (1981) aangetoon word. Hexham meen selfs dat hulle daarvoor verantwoordelik was dat Afrikanernasionalisme 'n Kuyperiaanse of neo-Calvinistiese karakter verkry het en dat die latere apartheidsbeleid juis op hierdie Calvinistiese elemente gegrond was. Ander skrywers, met name A. du Toit (1985) en Schutte (1986:143-204), het reeds aangetoon dat Hexham die invloed van die Potchefstroomse Calviniste heeltemal oorskat en dat Afrikanernasionalisme nooit 'n oorwegend Calvinistiese inslag gehad het nie (vgl. ook P. de Klerk, 1996).

Volgens H.G. Stoker (1942:90), professor in Wysbegeerte aan die PUK, moes, waar die Nederlandse Calviniste in isolement hul krag kon soek deur byvoorbeeld aparte politieke partye en skole te stig, die Afrikaanse Calviniste 'n ander benadering volg omdat die Afrikaanse volksbestaan, anders as die Nederlanders s'n, bedreig is. Die volksnood het die "samenwerking van alle Christelik-nasionale Afrikaners vereis", ook al was almal nie "opsetlik en doelbewus Calvinisties" nie. Schutte (1986:192) meen ook:

Dat zij niet voor breken maar blijven kozen, zal ongetwijfeld met de nationale omstandigheden samenhangen en de niet al te grote verschillen in godsdienstig opzicht: de gehele nationale beweging kon op één, min of meer christelik-nationaal klinkende formule worden verenigd, hoewel deze veel vager was geformuleerd dan de Doppers hadden gewenst en ze ook zeer individualistisch werd geïnterpreteerd. De Doppers deden daaraan mee. Dat zij zich bewust waren aan een – principieel onvoldoende – compromis te hebben toegegeven, bewijzen herhaalde pogingen tot principiële formulering en fundering van politieke, sociale en onderwijsacties (Schutte, 1986:192).

Daar was verskeie pogings van Afrikaanse Calviniste wat onder die invloed was van Kuiper se beskouing om politieke partye in 'n Calvinistiese rigting te stuur, maar hierdie pogings was nie baie suksesvol nie. Reeds in die negentiende eeu wou ds. S.J. du Toit, stigter van die Afrikanerbond, van die beginsels wat in die

beleidsprogram van die Nederlandse Anti-Revolutionaire Partij van A. Kuyper opgeneem is ook in sy beweging toepas, maar daarvan het uiteindelik nie veel tereggekome nie (Davenport, 1966:51-52; Botha, 1982:25-30). Met die stigting van die Nasionale Party in 1914 is soortgelyke pogings deur ds. W. Postma aangewend, maar ook dié was onsuksesvol (Scholtz, 1979a:134; Schutte, 1986:188). Tog verklaar D.W. Kruger, dosent aan die PUK vir CHO, in 1939 (Kruger, 1939:4) dat Potchefstroom na buite geassosieer word “met ’n bepaalde lewensrigting wat hom op allerlei lewensterreine openbaar, voor alles in die geestelike lewe van ons volk”. Wat was die invloed van die Potchefstroomse Calviniste op die politieke ontwikkelinge in die Suid-Afrika van hul tyd? Oor hierdie onderwerp is daar nog nie baie navorsing gedoen nie¹. Dit is ook nie altyd maklik om die invloed van bepaalde persone en denkrigtings binne ’n besondere organisasie vas te stel nie. Deur na te gaan watter prinsipiële leiding ten opsigte van politieke vraagstukke en ontwikkelinge in die tydskrif *Koers* verskaf is, kan tog meer perspektief verkry word op die besondere rigting wat die Potchefstroomse Calviniste in die politieke lewe probeer aandui het.

2. Op watter wyse is tot 1960 in *Koers* aan politieke sake aandag gegee?

Vanaf 1933, toe *Koers* tot stand gekom het, tot ongeveer 1960, toe dit ’n streng akademiese tydskrif geword het en die blad *Woord en Daad* (opgerig in 1954) eerder die “stem van Potchefstroom” ten opsigte van tydgerigte vraagstukke geword het, is politieke sake krities in *Koers* bespreek.² In *Koers* het talle artikels van Potchefstroomse akademici oor aktuele sake verskyn. In hierdie artikel word slegs aandag gegee aan artikels met ’n politieke strekking en word gepoog om aan te dui watter standpunte ten opsigte van die politieke ontwikkelinge van daardie tyd ingeneem is.

Tot in die laat vyftigerjare is in *Koers* naas streng wetenskaplike artikels ook artikels van ’n meer populêre aard gepubliseer. Vanaf 1933 tot 1945 was daar ’n vaste rubriek, “Die loop van die dinge”, behartig deur prof. L.J. du Plessis,

1 Benewens die genoemde studie van Hexham (1981), asook enkele bladsye in die werke van Moodie (1975), O’Meara (1983) en Schutte (1986), word aspekte van hierdie onderwerp behandel in Potgieter (1976), J.H. Coetzee (1986), P. de Klerk (1989a), Van Wyk (1994) en C.J. Coetzee (1996). In werke oor die geskiedenis van die PU vir CHO deur Van der Vyver (1969) en J.S. du Plessis (1975) word weinig oor die invloed van die Universiteit na buite vermeld.

2 Die blad *Koers* was die opvolger van ’n ouer tydskrif, *Die Wagtoring*, wat van 1928 tot 1933 verskyn het met prof. C.J.H. de Wet as hoofredakteur. Hierdie blad het egter hoofsaaklik teologiese en wysgerige artikels bevat. Behalwe vir enkele artikels deur L.J. du Plessis is daarin glad nie oor politieke vraagstukke gehandel nie.

waarin resente gebeure, veral van politieke aard, in die binne- en buiteland bespreek is. Hierdie rubriek is in 1945 opgevolg deur "Die wêreld en ons" deur prof. D.W. Krüger. In 1950 is dié rubriek gestaak, waarna prof. S. du Toit tot in 1954 'n rubriek "Wêreldgebeure" behartig het. In 1958 het L.J. du Plessis "Die loop van die dinge" laat herleef, maar dit het in 1959 reeds finaal van die toneel verdwyn.

Hierbenewens het heelwat artikels met 'n staatkundige inslag verskyn. Die meeste daarvan was van die hand van L.J. du Plessis, wat van 1933-1946 professor in Staatsleer en Regte aan die PUK was, en daarna weer van 1953 tot 1961 aan die universiteit verbonde was (Potgieter, 1976:9-10). Dit sou gesê kon word dat L.J. du Plessis die vernaamste bydrae gelewer het tot die politieke rigting wat *Koers* aangedui het. Tog was hy geensins die enigste skrywer oor politieke sake nie. S. du Toit, professor in die Teologie, wat, soos reeds genoem is, ook 'n tyd lank 'n rubriek oor aktuele sake behartig het, het vanaf die veertigerjare verskeie artikels oor staatkundige onderwerpe geskryf. 'n Ander belangrike skrywer was H.G. Stoker. Hoewel hy as filosoof hoofsaaklik oor wysgerige vraagstukke geskryf het, het hy tog in verskeie stukke ook politieke sake aangeroe. Prof. A.J.H. van der Walt, 'n historikus, was een van die eerste redaksielede, maar daar het net in die eerste paar jaar enkele stukke van hom verskyn. Van sy kollega in die Geskiedenisdepartement, D.W. Krüger, het daar vanaf die veertigerjare ook 'n aantal artikels met 'n politieke inslag verskyn. Prof. J.C. van Rooy, filosoof en teoloog en van 1951-1953 af rektor van die universiteit, het 'n belangrike rol in die openbare lewe gespeel, onder meer as jarelange voorsitter van die Afrikaner-Broederbond, maar, hoewel hy ook die eerste redaksievoorsitter was, het hy slegs enkele artikels geskryf. D.J. van Rooy, professor in Wiskunde, was nog een van die eerste redaksielede. Van hom is deur die jare enkele artikels gepubliseer oor aspekte van die Suid-Afrikaanse politiek. Vanaf die vyftigerjare was J.H. Coetzee, eers senior lektor in Maatskaplike Werk en later professor in Volkekunde, 'n belangrike bydraer. F.J. Labuschagne, professor in Afrikaans-Nederlands, het ook 'n tyd lank op die redaksie gedien en enkele bydraes wat politieke sake raak, gelewer. J. Chr. Coetzee, professor in Opvoedkunde en later (van 1954-1963) rektor van die Universiteit, was vir die eerste negentien jaar van die blad se bestaan die hoofredakteur (W.N. Coetzee, 1958:4). Hy het egter feitlik uitsluitlik oor onderwysaangeleenthede geskryf en, hoewel hy waarskynlik wel 'n invloed op die politieke koers van die blad gehad het, word politieke vraagstukke nie in sy eie artikels behandel nie.³

3 In die artikels oor die onderwys is dikwels oor onderwyswette gehandel en is ook die probleem van die verhouding tussen die owerheid en die skoolstelsel bespreek. Hoewel politieke sake dus

Daar is deur die jare ook 'n hele aantal artikels van persone wat nie aan die Universiteit verbonde was nie opgeneem. Wat die die politieke rigting van *Koers* betref, is veral die bydraes van H. du Plessis van belang. Hy was 'n jonger broer van L.J. du Plessis en sendeling in Noord-Transvaal, en sou later (van 1959-1971) professor in Sendingwetenskap aan die PU word.

By geeneen van die artikels word aangedui dat dit die standpunt van die redaksie verteenwoordig nie, en daar moet dus aangeneem word dat elke artikel slegs die siening van die betrokke skrywer weergee. Tot in die vroeë veertigerjare was daar egter min sprake van meningsverskille tussen skrywers. Die stryd tussen die Nasionale Party en die Ossewa-Brandwag vanaf 1941 het oor die algemeen tot politieke verdeeldheid onder die tradisionele *Koers*-skrywers, en waarskynlik ook onder personeellede aan die PUK gelei. In 1942 verklaar die redaksie, na aanleiding van korrespondensie wat hul ontvang het, "dat dit sy beleid is om bydraes van oortuigde Calviniste te plaas sonder om moontlike meningsverskille te onderdruk. Al mag onder ons meningsverskille bestaan oor die toepassing van ons beginsels, insake ons grondbeginsels is ons een. 'Koers' mag dus nie met een of ander van die bestrydende organisasies in ons volkslewe vereenselwig word nie" (J. Chr. Coetzee, 1942:41).

In sy laaste bydrae onder die hoof "Die loop van die dinge" (voordat die rubriek in 1958 hervat is), skryf L.J. du Plessis (1945:151) dat een van die redes waarom hy die rubriek wil staak, is "dat die verdere woorde wat nodig sal wees, waarskynlik vir die kolomme van *Koers* te drasties sal wees. Want hoewel die Redaksie van *Koers* nie verantwoordelik is vir wat hier geskrywe word nie, is dit tog vir *Koers* goeie beleid om nie die algemene opvattinge in ons kring deur enige deel van sy inhoud te ver vooruit te loop nie". In sy eerste rubriek "Wêreldgebeure" verklaar S. du Toit (1950a:232): "Wat gesê word, is vir die verantwoordelikheid van die skrywer, maar aangesien die rubriek 'n semi-offisiële karakter dra, sal die bydraes onderwerp word aan strenge keuring deur die redaksie." Dit lyk dus of baie kontroversiële bydraes nie maklik in *Koers* geplaas is nie. In enkele gevalle waar dit wel gebeur het, het die hoofredakteur kritiese opmerkings oor die artikel in dieselfde uitgawe gelewer (vgl. W.N. Coetzee, 1959) of is 'n voetnoot by die artikel geplaas waarin gemeld word dat die redakteur nie "die verantwoordelikheid van sekere uitdrukkings" aanvaar nie en ook nie noodwendig saamstem met die skrywer "in sy siening van hierdie belangrike volksprobleem" nie (redaksionele voetnoot by L.J. du Plessis, 1960b:98).

sydcings aangeraak is, is nie direk aandag gegee aan die politieke probleme waarop ek in hierdie artikel in besonder let nie.

Die Tweede Wêreldoorlog het 'n sentrale rol in die politieke ontwikkeling in die onderhawige periode gespeel, en daarom word die tydperke voor, tydens en na die oorlog elk in 'n aparte afdeling behandel. In die vooroorlogse periode het nie baie betekenisvolle kommentaar op internasionale verwickeling verskyn nie. Daarom word in hierdie artikel hoofsaaklik aandag gegee net aan *Koers* se siening van die internasionale toneel vanaf 1939, toe wêreldgebeure Suid-Afrika baie direk begin raak het. Verder word die *Koers*-skrywers se kommentaar op partypolitiese en konstitusionele ontwikkelinge in Suid-Afrika bekyk en gelet op *Koers* se beskouinge oor rasse- en volkeverhoudinge in die land. Vanselfsprekend kan die standpunte wat in *Koers* gestel word, net reg verstaan word teen die agtergrond van die gebeure in die wêreld en in Suid-Afrika gedurende die betrokke jare. Hierdie gebeure is oor die algemeen goed bekend en word in hierdie artikel net baie kortliks aangedui. Resente werke soos dié van Liebenberg en Spies (1993) en Beinart (1994), en ook die nog steeds waardevolle werk van Kruger (1969), bied 'n algemene oorsig van hierdie tydperk in Suid-Afrika se geskiedenis. Moodie (1975), Adam en Giliomee (1979), Scholtz (1979b, 1984), O'Meara (1983), Le Roux en Coetzer (1986, 1994), Furlong (1991), Posel (1991) en Van der Schijff (1991a en 1991b) gaan meer spesifiek in op strominge en ontwikkelinge in Afrikanergeleedere in die betrokke periode.

3. Die vooroorlogse periode

3.1 Inleiding

Die periode 1933 tot 1939 is in die wêreldpolitiek veral gekenmerk deur die opkoms van die Nasionaal-Sosialisme in Duitsland en van Duitsland se pogings om sy gebied in Europa uit te brei – 'n poging wat uiteindelik uitgeloop het op die Tweede Wêreldoorlog. In Suid-Afrika was dit die tydperk van koalisie tussen die Nasionale Party en die Suid-Afrikaanse Party en hulle samesmelting (in 1934) in die Verenigde Party wat tot in 1939 met genl. J.B.M. Hertzog as eerste minister aan bewind was.

3.2 Politieke verwickelinge in Suid-Afrika en die Britse konneksie

Reeds in die eerste nommer van *Koers* bespreek A.J.H. van der Walt die totstandkoming van die koalisie. Na 'n behandeling van die historiese agtergrond kom hy tot die slotsom:

Onafhanklikheid binne die Ryk, gepaardgaande met koöperatiewe imperialisme, is dus die ware grondslag van die huidige koalisie ... Dit is derhalwe vry seker dat onder die nuwe régime op onafhanklikheid minder, op onderlinge samewerking van die ryksdele groter nadruk gelê sal word. Die Imperialis gaan opnuut triomferend deur die land wandel (A.J.H. van der Walt, 1933:18).

Hierdie kritiese, eintlik afwysende houding teenoor koalisie en samesmelting kom ook in latere artikels telkens tot uiting. Ten opsigte van die daaropvolgende samesmelting van die twee partye verklaar L.J. du Plessis: “Ons weet nou al dat ’n groot deel van die volk en meer bepaald van die Afrikaans-sprekende element weier om saam weg te smelt in die Suid-Afrikaanse verenigingsparty en die Britse wêreldeenheid wat die noodwendige eindideaal daarvan is.” Hy meen dat die “Kalviniste, waartoe ons behoort” dit moet verwerp omdat dit ’n verwerping van die Christelik-Nasionale beginsel meebring (L.J. du Plessis, 1934b:32). Daar het geen artikels verskyn waarin koalisie en samesmelting verdedig word nie en Van der Walt en Du Plessis se artikels verteenwoordig dus die rigting wat *Koers* in hierdie sake aangedui het.

In hierdie jare spreek die skrywers in *Koers* hulle steeds sterk ten gunste van die totstandkoming van ’n republiek uit. Selfs teenoor die “gesuiwerde” Nasionale Party wat in 1934 onder leiding van dr. D.F. Malan tot stand gekom het, word kritiek uitgespreek omdat die republikeinse strewe daarin nie sterk genoeg beliggaam is nie (L.J. du Plessis, 1936b:27, 1938a:29)⁴. Dit is duidelik dat ’n republiek met ’n sterk Afrikaanse karakter voorgestaan is. Du Plessis meen dat die Afrikaanse volkslewe ’n “Christelik-Republikeinse grondtoon” het (L.J. du Plessis, 1938a:28) en bepleit ’n “deurtastende nasionale hervorming van ons staatswese, sodat daardeur die Afrikaanse nasie in ruime sin in beheer gestel kan word van die rykdomme en die bestuur van die land” (Du Plessis, 1937a:17). L.J. du Plessis en H.G. Stoker sien albei ’n gevaar in toenemende beïnvloeding van die Afrikaanse volkslewe deur Britse imperialisme, deur die “verbritsingsproses” wat al vanaf die vorige eeu aan die gang is (Stoker, 1934b:13; L.J. du Plessis, 1935a:38; 1936c:32; 1938c:9), en wil dit in alle opsigte teenwerk.

Hoe moet hierdie Afrikaanse republiek daar uitsien en watter plek behoort die nie-Afrikaanse groepe in die land in so ’n republiek in te neem? Hieroor laat die artikelskrywers in *Koers* hulle nie baie duidelik uit nie. L.J. du Plessis verklaar

4 C.J.H. de Wet, professor in Teologie aan die PUK, was aanvanklik, ná die samesmelting van 1934, een van die leiers van die Nasionale Party in Transvaal, maar het later met die partyleiding in botsing gekom en sy eie republikeinse beweging gestig. Hoewel *Koers* duidelik De Wet se republikeinse strewe gedeel het, was daar tog ook ernstige meningsverskille, soos blyk uit L.J. du Plessis se resensie (L.J. du Plessis, 1940a:34) van De Wet se brosjure *Ons Christelike Republiek*, wat in 1940 verskyn het. Hoewel hy De Wet se helder prinsipiële insig loof, meen Du Plessis dat De Wet se hele politieke strewe onduidelik bly omdat hy “’n politieke doel wil bereik sonder ’n politieke party en gevolglik die partytrou ondermyn sonder om iets tasbaars daarvoor in die plek te stel”. Op hierdie resensie verskyn ’n antwoord van De Wet (1940:32), waarin hy verklaar dat Du Plessis ’n wanvoorstelling gee en in die brosjure dinge soek wat nie bedoel is om daarin behandel te word nie. Vgl. ook N.G.S. van der Walt (1968:125-139).

reeds in 1933 (L.J. du Plessis, 1933b:38) dat so 'n republiek nie 'n "parlementêre demokrasie in die 19de eeuse sin" behoort te wees nie, aangesien hy meen dat hierdie stelsel in 'n krisis verkeer. Hy bepleit in dieselfde jaar konstitusionele hervorming, wat inhou dat die parlement vervang word met 'n verkose regeringsraad (L.J. du Plessis, 1934a:6). In 1935 meen hy dat die partystelsel uitgedien is (L.J. du Plessis, 1935b:18), hoewel hy later (1937c:28) tog waarsku teen pogings om buite die partypolitiek om te beweeg, omdat daar nie iets anders is om in die plek daarvan te stel nie. "Wat ons nodig het, is gesonde, karaktervolle partypolitiek wat saambind en koers bepaal, maar sonder opportunistiese koukustirannie." Hy verduidelik (L.J. du Plessis, 1935b:14-18) dat staatkundige stelsels soos die Bolsjewisme in Rusland, die Fascisme in Italië en die Nasionaal-Sosialisme in Duitsland, waarin weggedoen word met die parlementêre demokrasie, in stryd is met die grondbeginsels van die Christendom en dat in die drie stelsels die klas, die nasie en die ras, onderskeidelik, verabsoluteer word. Ook van H.G. Schulze, professor in Duits, verskyn 'n kritiese artikel oor die Duitse Nasionaal-Sosialisme (Schulze, 1934).

Die plek wat die Engelssprekende blankes in die beoogde republiek behoort te beklee, word nie baie duidelik bespreek nie. J.C. van Rooy verwys in 'n artikel na die Suid-Afrikaanse volk en meld dat dit 'n heterogene samestelling het, maar meen aan die ander kant tog dat die Calvinisties-Christelike godsdiens eie is aan hierdie volk (J.C. van Rooy, 1935:5-12). Na afloop van die Voortrekker-eeufees van 1938 verklaar L.J. du Plessis (1939a:26) dat die fees bewys gelewer het dat "die Engels-sprekende bevolking as geheel nog nie Afrikaans georiënteer is nie". Hy verklaar dat

dit vir die Engels-sprekendes vry staan om met behoud van sekere reeds ten oorfloedige gewaarborgde kultureel-ekonomiese regte saam te werk met die Afrikanerdom en omdat die wet van God eis dat die enigste nasionaliteit wat nog in Suid-Afrika ontwikkel het, nl. die Afrikaanse, gehandhaaf sal word deur die draers daarvan, naamlik die Afrikaners, en geëerbiedig sal word deur alle vreemdelinge, en veral die Engelssprekende immigrante en hul direkte nasate. Die Engelsman moet nou eindelik geleer word dat hy in Suid-Afrika 'n 'foreigner' is en dus politiek regteloos totdat hy burgerreg verwerf het deur Afrikaner te word, nie noodwendig dadelik Afrikaans-sprekende Afrikaner nie, maar in elk geval so ver Afrikaner dat hy nie meer Brit of Britse onderdaan wil wees nie (L.J. du Plessis, 1939a:26).

Dit lyk dus of Du Plessis meen dat die feit dat die Engelssprekendes bande met Brittanje wil behou, hul vanself vreemdelinge maak en dat hul slegs deur vereenselwiging met die Afrikaners en uiteindelijke verafrikaansing volwaardige burgers van die republiek sal word.

3.3 Volke- en rasseverhoudinge

Wat die land se rassasamestelling betref, meen L.J. du Plessis in 1933 dat daar in Suid-Afrika vier rassegroepe onderskei moet word, “twee blank en twee gekleur, naamlik onder die blankes Jode en nie-Jode; onder die gekleurd Bantoe en Asiaat” (L.J. du Plessis, 1933a:11). Hierdie siening van die Jode as ’n aparte rassegroep toon die invloed van die anti-Semitisme wat in daardie jare in Suid-Afrika en in Europa voorgekom het. Daar kom verder geen negatiewe verwysings na die Jode in *Koers* voor nie, hoewel daar wel gewaarsku word dat die immigrasie van groot getalle Jode kan lei tot anti-Semitisme onder die Afrikaners (L.J. du Plessis, 1936d:25).

Ten opsigte van die verhouding met die swart mense, skryf J.C. van Rooy in 1935 dat “as daar by ons leidsliede en volk ’n diep-gewortelde christelike geloofsoortuiging aanwesig is”, die verhouding tussen blank en swart “op ’n harmoniese en regverdige wyse” gereël kan word (J.C. van Rooy, 1935:11). ’n Jaar later verskyn ’n artikel deur H. du Plessis waarin die moontlike oplossings van die “naturelleprobleem”, soos dit toe genoem is, helder uiteengesit word (H. du Plessis, 1935b:32-41). Hy meen dat genl. Hertzog se beleid neerkom op differensiasie, wat beteken dat die swart mense sover moontlik van die blankes geskei word, ook in die blanke gebiede (soos toe na die gebiede buite die swart tuislande verwys is). Hy wys daarop dat daar uiteindelik gekies sal moet word tussen assimilasie of algehele segregasie. Hy verwerp die eerste alternatief, wat, soos hy probeer aantoon, voortkom uit ’n “liberalistiese” beskouing waarin die swart mense in die eerste plek net as individue gesien word. “Indien ons verplig is om die naturelle in ons samelewing op te neem, sal hierdie rasseverskille lei tot rassestryd en die end sal wees die ondergang van ons blankes” (H. du Plessis, 1935b:39). Hy meen dat die assimilationiste nie rekening hou met nasionalisme as faktor nie en dat die swart mense uiteindelik self ’n heersende posisie (dus politieke mag) sal wil hê. Die enigste aanvaarbare oplossing is dus algehele segregasie, maar dit kan net slaag as die blankes bereid is om opofferings te maak en meer grond aan die swart mense beskikbaar stel. In ’n ander artikel bepleit hy dat die swart mense “gechristianiseer” moet word, maar met behoud van hul eie kultureienskappe (H. du Plessis, 1935a:15). A.J.H. van der Walt (1935:3-4) onderskryf hierdie standpunt. L.J. du Plessis (1936b:28) meen dat blank en gekleur “in arbeid en woonplek en huwelik” gesegregeer behoort te word en kritiseer die regering omdat daar geen maatreëls in hierdie verband ingestel word nie.

In 1934, toe swart en gekleurde persone nog in die Kaapprovinsie stemreg gehad het, verklaar L.J. du Plessis dat swart mense en Asiate daarvan uitgesluit behoort te word, “sodat dit nodig sal wees om vir hulle aparte ondergeskikte verteenwoordigende liggame te ontwikkel soos reeds tot op sekere hoogte gedoen is” (L.J. du Plessis, 1934a:6-7). Hoewel hy die wetgewing van 1936, waardeur

die Kaapse swart mense op 'n aparte kieserslys geplaas is, verwelkom, is hy nie tevrede met die bepaling dat hulle volgens hierdie maatreël nog enkele verteenwoordigers in die parlement sou hê nie (L.J. du Plessis, 1936a:2).

Dit is opvallend dat waar na Suid-Afrika se rassamestelling verwys word, die kleurlinge nie as 'n aparte groep vermeld word nie. Na hulle kom in hierdie eerste jare byna geen verwysings voor nie. In 1939 verklaar L.J. du Plessis (1939b:26) dat die Afrikaners verbind is tot "volledige segregasie teenoor alle gekleurdes", en daaruit sou afgelei kon word dat segregasie ook ten opsigte van die kleurlinge voorgestaan word. Dit word egter nêrens bespreek of 'n segregasiebeleid ten opsigte van hulle uitvoerbaar of ook prinsipiëel regverdigbaar is, onder meer in die lig daarvan dat hul hul woongebied al eeue lank met die blankes deel en grotendeels 'n Westerse kultuur het nie.

3.4 Konklusie

Die Afrikaans-nasionalistiese strewe wat moet uitloop op 'n eie republiek vorm die hoofmotief in die artikels van *Koers* in die vooroorlogse periode. Hierdie "toekomstige vrye Afrikaans-Christelike Republiek", so word geglo, is bestem om die "leier van die blanke Christelike beskawing in Afrika van die Kaap tot by die Nyl" te wees (L.J. du Plessis, 1937b:32). Daar word oor die algemeen aanvaar dat die Afrikaner in wese 'n Christelike volk is, hoewel Stoker later (1942:90-91) daarop wys dat slegs 'n klein deel van die Afrikanervolk opsetlike en doelbewuste Calviniste is. Hy meen dat "die grootste gedeelte van ons volk in al sy organisasies en daarbuite intuïtief en onopsetlik Calvinisties was en nie duidelik gewees het wat Calvinisme is en wil wees nie". Daarom kan die "doelbewuste Calvinis altyd van die intuïtiewe steun van die onopsetlike Calvinis verseker wees", en kan die Potchefstroomse Calviniste die leiding neem om 'n Christelike Afrikanerrepubliek te bewerkstellig. Daar word weinig verdere besonderhede gegee oor die karakter van hierdie Christelike staat. Ook die vraag watter aandeel ander groepe as die Afrikaners in die bestuur van die republiek moet hê, word nie duidelik beantwoord nie.

4. Die oorlogsjare

4.1 Inleiding

Gedurende die periode van die Tweede Wêreldoorlog het politieke verwikkelinge, nasionaal en internasionaal, baie aandag in *Koers* ontvang. Die groot politieke verdeeldheid wat daar in hierdie tyd onder Afrikaners geheers het, word ook in die kolomme van *Koers* weerspieël.

4.2 Wêreldgebeure

L.J. du Plessis interpreteer in sy rubriek “Die loop van die dinge” internasionale ontwikkelinge op grond van sy besondere beskouing oor die verloop van die geskiedenis en die toekoms. (Hierdie beskouing word breër uiteengesit word in die werk van Potgieter, 1976:142-183). Reeds in Oktober 1938 verklaar hy (L.J. du Plessis, 1938b:31) dat daar veral twee belangrike kultuurkringe in die wêreld van daardie tyd voorkom: ’n Westers-Christelike en Oosters-heidense, en dat hulle “in ’n georganiseerde wêreldworsteling met mekaar die stryd sal moet uitveg, voordat ’n nuwe wêreldorde gevestig sal kan word”. Hy meen dat die liberalisme en kommunisme ’n ontbindende invloed op die Westerse kultuurkring het en dat ’n innerlike konsolidering van die leidende Westerse state nodig is op grond van ’n “organiese gesagsbeginsel, wat in wese Calvinisties is” (L.J. du Plessis, 1938b:31). Daarom verwelkom hy die versterking van die Fascisme en Nasionaal-Sosialisme ten koste van liberalisme en kommunisme, ook al word die staatsgesag in die Fascisme en Nasionaal-Sosialisme verafgod. Hy prys daarom ook Hitler se optrede ten opsigte van Tsjeggo-Slowakye.

Hierdeur het hy die gevaar van ’n wêreldoorlog aanvaar – waarvoor ons die wêreld enkele weke lank in onwillige noodgedwonge angsbevange voorbereiding gesien het. Waarlik ’n daad van byna roekelose durf, ’n kragdaad van ’n kragfiguur, soos God soms gebruik om die loop van die wêreld-geskiedenis te verander! (L.J. du Plessis, 1938b:32).

Kort na die uitbreek van die oorlog hoop hy tog dat ’n skikking gevind kan word, want anders, meen hy, sal óf Duitsland óf die VSA die leiding in die Westerse beskawingskring moet aanvaar, en geeneen van twee is vir hom ’n aanloklike vooruitsig nie. “Meer bepaald Amerika, op wie vroeër of later, volgens die loop van die wêreldontwikkeling tot nog toe, die leiersrol moet val, bied weinig hoop op hoogstaande leiding – met sy mengelmoesbevolking en sy mammonisme” (L.J. du Plessis, 1939c:33).

Na die Duitse inval van die Sowjet-Unie in 1941 skryf hy egter (L.J. du Plessis, 1941b:33) dat as die Duitsers suksesvol is, dit die posisie van die Westerse kultuurkring sal verstewig. Volgens hom is die kommunisme die finale vrug van die wegsterwende liberalisme. So ook is die Nazisme die voorloper van die twintigste-eeuse “nomokrasie”, ’n staatsvorm waarin die nasionale karakter en die nasionale wêreldposisie die staatstelsel sal bepaal (vgl. ook Potgieter, 1976:105-108). L.J. du Plessis meen ook dat dit die einde van die kapitalisme en ’n versterking van sosialistiese ekonomiese stelsels sal beteken. Hy onderskei drie rigtings binne die sosialisme, die liberale, die nasionale en die kommunistiese, en meen dat die nasionale rigting die voorkeur sal kry (L.J. du Plessis, 1944a:186). In Februarie 1945, wanneer dit duidelik word dat die VSA en die Sowjet-Unie as die twee groot magte uit die stryd gaan tree, sien hy ’n

verskuiwing van die magsentrum van die Westerse kultuurkring na Amerika, terwyl hy Rusland op daardie stadium beskou as die leier van die Oosterse kultuurkring. Hy meen tegelykertyd dat die einde van die Christelike tydperk in die wêreldgeskiedenis in sig is. Hy glo verder nog steeds dat in die plek van die parlementêre demokrasie die “nomokratiese demokrasie” besig is om na vore te kom – ’n demokrasie waarin die sosiale verband en die nasionale karakter ’n sterk rol sal speel (L.J. du Plessis, 1945:151-152).

4.3 Politieke verwickelinge in Suid-Afrika

Wat die invloed van die oorlog op Suid-Afrika betref, skryf hy in 1941 (L.J. du Plessis, 1941a:203) dat daar na die oorlog ’n ewewigsreëling tussen Duitsland en Amerika sal kom, met ’n mindere invloed vir Brittanje – ’n ewewig wat groter onafhanklikheid vir Suid-Afrika kan meebring. Hy meen ook dat “hoeseer ons ook gekant is teen die Unie se noordelike ekspedisie”, dit tog kan lei tot verdere verwesenliking van die Afrikanerdom se bestemming in Afrika (L.J. du Plessis, 1941c:75-76). Hoewel genl. Smuts se planne die Britse ryksideaal dien, kan dit tog uiteindelik lei tot ’n groter rol vir die Afrikaner in Afrika (L.J. du Plessis, 1943b:70). Aan die ander kant dink hy tog dat die Afrikaners dalk ’n keuse sal moet maak ten opsigte van die twee dominerende moondhede wat hy vir die toekoms voorsien, naamlik Amerika en Duitsland, en dat die ideaal van politieke selfstandigheid vir die Afrikaner “beter vooruitsigte het aan die Duitse as aan die Brits-Amerikaanse kant” (L.J. du Plessis, 1942c:33). Hy meen dat die Afrikaner hom in elk geval kan voorberei op die afbraak van die kapitalistiese ekonomie en op sosiale hervorming (L.J. du Plessis, 1943a:36). Teen Augustus 1944 besef hy dat Duitsland nie as oorwinnaar uit die stryd gaan tree nie, maar dat Rusland en Amerika in die toekoms die dominerende moondhede gaan word, sodat Suid-Afrika hom in sy buitelandse beleid nouer by die VSA sal moet aansluit. Hy voorspel ook (korrek) dat die verswakte posisie van Brittanje sal lei tot ’n verswakking in die teenstelling tussen Afrikaans- en Engelssprekendes, en dat dit die republikeinse strewe sal bevorder (L.J. du Plessis, 1944c:33). Hy meen nog steeds dat daar in Suid-Afrika ’n “beplande en beheerde ekonomie” sal kom, hoewel gegrond op private inisiatief (L.J. du Plessis, 1944d:76), en dat die parlementêre stelsel in Suid-Afrika besig is om ten einde loop (L.J. du Plessis, 1945:152).

Koers neem ook standpunt in ten opsigte van die politieke verwickelinge in Suid-Afrika. Die skeuring in die Verenigde Party en die gevolglike vereniging van die volgelinge van genl. Hertzog met die Nasionale Party van dr. D.F. Malan, word deur L.J. du Plessis (1939c:34) verwelkom. Hy is ook positief ingestel teenoor die Ossewa-Brandwag wat in die eerste oorlogsjare as ’n beweging na vore gekom en sterk steun onder die Afrikaners geniet het (vgl. Van der Schijff, 1991a:3-16; Fourie, 1991:45-47), maar waarsku dat dit nie die plek van die

politieke partye kan inneem nie. Hy meen in hierdie stadium dat die Afrikaners net hul politieke ideale kan bereik deur middel van 'n georganiseerde politieke party (L.J. du Plessis, 1941a:203-204), hoewel hy 'n jaar later die teenoorgestelde standpunt huldig, naamlik dat "'n party nie meer alle Republikeinse kragte van die Afrikanerdom kan omvat nie" (L.J. du Plessis, 1942b:238). In Desember 1940 (L.J. du Plessis, 1940b:124) waarsku hy teen pogings om die Nasionaal-sosialistiese stelsel na te boots, en die volgende jaar verklaar hy dat die Herenigde Nasionale Party "belas (is) met 'n liberalistiese erfenis", terwyl die Ossewa-Brandwag "vervals (word) deur 'n nasionaal-sosialistiese tendens" (L.J. du Plessis, 1941c:76-77); die Calviniste moet daarom 'n "sintetiserende houding" inneem. Hy verwys hiermee na die rol van die Afrikanereenheidskomitee wat oorspronklik deur die Afrikaner-Broederbond ingestel is en waarin hy self 'n baie prominente rol gespeel het (vgl. Pelzer, 1979:177; Fourie, 1991:53-61). Die komitee kon egter nie daarin slaag om 'n versoening tussen die Herenigde Nasionale Party en die Ossewa-Brandwag te bewerkstellig nie, en die stryd tussen die twee organisasies het ook tot politieke verdeeldheid onder die Potchefstroomse Calviniste gelei. A.J.H. van der Walt, H.G. Stoker, D.J. van Rooy en, na die mislukking van sy versoeningspogings, ook L.J. du Plessis het hul lot ingewerp by die Ossewa-Brandwag en 'n belangrike rol in die organisasie gespeel, veral ook wat die bepaling van beleid betref (vgl. P. de Klerk, 1989a). Ander Potchefstromers, onder wie C.J.H. de Wet en S. du Toit, het egter sterk krities teenoor die Ossewa-Brandwag gestaan (vgl. P. de Klerk, 1989b:128).

L.J. du Plessis en sy kollegas se steun vir die Ossewa-Brandwag het veral voortgespruit uit hul opvatting dat die Tweede Wêreldoorlog moet lei tot die koms van 'n nuwe samelewingsorde. Terwyl die Nasionale Party as politieke party verbind is met die ou orde van liberalisme wat, soos hul geglo het, besig is om te verdwyn, rig die Ossewa-Brandwag hom op die nuwe orde waarin die volk 'n belangrike rol speel.

Oorwegend is egter die waarskynlikheid van volksverlossing uit die bederf van liberalisme en daarom aanvaar ons die nuwe toekoms van harte, met die voorneme om dit soveel moontlik volgens ons eie beginsel te vorm, tot heil ook van ons volk en tot eer van God (L.J. du Plessis, 1942b:237; vgl. L.J. du Plessis, 1942a:202, 1942d:78).

D.J. van Rooy (1942:16) meen dat 'n volksorganisasie op Christelik-republikeinse grondslag, soos die Ossewa-Brandwag, nodig is, nie soseer om 'n nuwe orde binne te gaan nie, maar om die hele volk te omvat. So 'n organisasie sal die regte volksleiers te voorskyn kan bring om werklike leiding te gee.

Daarteenoor neem P.J.S. de Klerk (1942:69) van Pretoria (later, van 1949-1961, professor aan die Teologiese Skool op Potchefstroom) in *Koers* sterk standpunt in teen die gedagte van 'n omvattende volksorganisasie. Hy sien 'n samesnoering

van alle Afrikaners teen 'n gemeenskaplike vyand, ongeag die beginselverskille wat daar tussen hulle bestaan, as 'n gevaarlike "verflouing van grense" Hierop antwoord H.G. Stoker (1942:87-99) met 'n artikel oor Calvinistiese dinamiek. Hy meen dat die verskille tussen Calviniste wat kies vir die Ossewa-Brandwag en dié wat kies vir die Nasionale Party nie gesien moet word as standpuntverskille nie, maar as "aksiepuntverskille". Anders as in Nederland moet Afrikaanse Calviniste met nie-Calviniste saamwerk, en hy gee toe dat dit grensverflouing meebring, maar dit impliseer nog nie beginselversaking nie. Stoker, wat self vir die Ossewa-Brandwag gekies het, meen tog dat die Nasionale Party, wat hom deur sy "liberalistiese (deur ons parlamentswese bepaalde) struktuur laat oorheers het" en nie wou erken dat in 'n toekomstige staat die partywese omvorm en "van alle Liberalisme gesuiwer" moet wees nie, veral die skuld vir die volkswis moet dra (Stoker, 1942:98).

Volgens S. du Toit kan demokrasie en liberalisme nie sonder meer aan mekaar gelykgestel word nie en moet die oorsprong van die Amerikaanse grondwet nie in die Franse Rewolusie nie, maar in die Geneefse Reformasie gevind word. "As Afrikaners van Calvinistiese herkoms mag ons leuse nie wees 'Weg met die demokrasie' nie, maar: 'Weg met die liberalistiese demokrasie soos by ons bekend!'" (S. du Toit, 1942:7). Hy glo ook dat die "liberalisties-kapitalistiese era" besig is om verby te gaan en vervang gaan word met 'n nuwe orde, maar meen dat in hierdie rewolusie van die twintigste eeu daar die gevaar is dat die gemeenskap, die proletariaat of die nasie verafgod word. Die Calvinis kan daarom nie vir kapitalisme óf sosialisme kies nie. "Voorwaar – die Calvinis verwag geen nuwe wêreld nie. Hy weet dat die euwels van die kapitalisme deur nuwe euwels vervang gaan word" (S. du Toit, 1944:7). Hy sien in die volksbeweginggedagte die gevaar dat alles verpolitiseer word, en waarsku dat nie die Nasionaal-sosialisme nie, maar slegs vertrou op God die Afrikaners teen "die magtige vloedgolf van die Kommunisme en die swart gevaar" kan red (S. du Toit, 1944:12).

In 1945, kort ná afloop van die oorlog, meen D.W. Krüger (1945b:39-40) dat die Ossewa-Brandwag en die Nasionale Party albei die vertrouwe van 'n groot deel van die Afrikanervolk verloor het en dat 'n nuwe organisasie in die lewe geroep moet word wat uiteindelik die toekomstige regering van die land kan word.

4.4 Volke- en rasseverhoudinge

In hierdie periode word ook in *Koers* aandag gegee aan die verhouding tussen die Afrikaners en ander volksgroepe in die land. Wat die Engelssprekendes betref, wys D.W. Krüger (1944:144) op hul lae geboortesyfer teenoor die Afrikaners en meen daarom dat die Engelse groep steeds kleiner sal word en sy identiteit sal prysgee deur te ondertrou met Afrikaners. "Die verdwyning van Engels uit S.A. is 'n kwessie van tyd, 'n historiese noodwendigheid wat beheers word deur wette

waarteen die mens niks vernag nie.” Wat die Asiate betref, stel Krüger repatriasie na Asië of afsondering in Zoeloeland en ’n deel van Natal voor. Die kleurlinge, meen hy, “sal as gevolg van toring, geslagsiektes en algemene gebrek aan viriliteit nie grootliks vermeerder nie” (Krüger, 1944:140).

Daar verskyn ook weer enkele bydraes van H. du Plessis oor die beleid teenoor die swart mense. Hy waarsku: “As ons nie elke keer weer nuwe gronde aan die natuurlike wil gee en so lang hulle nog nie eie industrieë ontwikkel het nie, sal hulle nog altyd afhanklik bly van lone verdien in diens van blankes” (H. du Plessis, 1940:19). As die reserwes nie ontwikkel word nie, sal al meer mense na die stede verhuis, en binne tien jaar die blankes in aantal oortref (H. du Plessis, 1940:22). Hy meen dat die ontwikkeling in die rigting van de-nasionalisering en ontstamming al sterker word, en dat dit in ’n toekomstige Christelike Republiek met alle mag teëgewerk moet word; alle kragte moet dan saamgesnoer word om ’n “Christelik-nasionale natuurlike-volkslewe” te bevorder (H. du Plessis, 1941:103).

D.W. Krüger (1944:139) glo dat die veel groter geboortesyfer van die swart mense daartoe kan lei dat, as drastiese maatreëls nie geneem word nie, die naam “Afrikanernasie” uiteindelik slegs ’n herinnering sal wees. Een van die moontlike maatreëls om dit te verhoed is “drastiese en selfs gewelddadige territoriale segregasie van die hele Bantoeras in gebiede soos Suid-Rhodesië e.a. wat deur die blankes geheel en al ontruim moet word” (Krüger, 1944:140). ’n Ander moontlikheid is om grootskaalse emigrasie na Suid-Afrika uit die Europese stamlande te bevorder. L.J. du Plessis meen ook dat groter territoriale segregasie alleen moontlik is as swart mense na gebiede buite Suid-Afrika verskuif word, want “die volk van Suid-Afrika sal seker nie nog meer gronde aan die natuurlike afstaan nie, en wil ons van Suid-Afrika ’n witmansland maak, sal dit ook nie wenslik wees om dit te doen nie” (L.J. du Plessis, 1944b:31). Hy meen dat Afrika eerder onder- as oorbevolk is en dat deur middel van ’n internasionale reëling so ’n verskuiwing dalk bewerkstellig sou kon word. Verder sien hy dit as ’n moontlikheid om swart mense in Suidwes-Afrika en die Protektorate, wat moontlik in die toekoms deur Suid-Afrika geadministreer sal word, te vestig. Enkele skrywers in *Koers* besef egter dat die Tweede Wêreldoorlog kan lei tot nuwe internasionale magsverhoudinge, wat ingrypende gevolge vir rasseverhoudinge in Suid-Afrika kan hê. J.C. van Rooy wys reeds in 1943 (p. 167) daarop dat ’n oorwinning van die Sowjet-Unie en die kommunisme ’n nadelige invloed op die beleid van rassese segregasie sal hê. Later toon ook Krüger (1945a:196) aan dat ’n Russiese oorwinning in Europa daartoe kan bydra om die swart mense in verset teen blanke heerskappy te laat kom.

4.5 Konklusie

Soos in die voorafgaande periode speel die ideaal van 'n Christelik-Afrikaanse republiek nog 'n belangrike rol in die politieke denke van die Potchefstroomse Calviniste. Die omstandighede wat deur die Tweede Wêreldog meegebring is, lei tot tweespalt oor die beste wyse waarop die ideaal bereik kan word. Verskeie Potchefstromers, onder wie Stoker en veral L.J. du Plessis, se beskouing oor hierdie sake sluit in dié jare op verskillende punte by die Duitse Nasionaal-Sosialisme en Italiaanse Fascisme aan. (Hierdie aspek word uitvoeriger behandel in P. de Klerk, 1989a.) Die erns van die probleme ten opsigte van die posisie en toekoms van die swart mense in Suid-Afrika is in hierdie jare al sterker besef. Oplossings wat aan die hand gedoen is, soos om hulle na ander lande in Suider-Afrika te verskuif, was in hierdie periode, toe die gevolge van die Tweede Wêreldoorlog nog nie voorsien kon word nie, nog 'n moontlikheid wat oorweeg kon word. Die prinsipiële aspekte, veral of dit geregverdig kan word om groot getalle mense na ander lande te verskuif, word nie bespreek nie.

5. Die na-oorlogse periode

5.1 Inleiding

Die internasionale verhoudinge in die eerste dekade na die Tweede Wêreldoorlog, en ook nog in die jare daarna, is oorheers deur die polarisasie tussen die Westerse en die kommunistiese moondhede, bekend as die Koue Oorlog. Dit was ook die periode van die dekolonisasie van Asië en Afrika, en in Suid-Afrika is die ontwikkelinge in die res van Afrika met groot bekommernis dopgehou. Die Suid-Afrikaanse regering se beleid teenoor die gekleurde bevolkingsgroepe het al meer internasionale kritiek uitgelok – aanvanklik veral van die nuwe onafhanklike state in Asië en Afrika. Na die verkiesingsoorwinning van die Nasionale Party in 1948 het die apartheidsbeleid sy beslag gekry. Terwyl die Afrikaners nou hul doel om die regeringsmag te verwerf, bereik het, waardeur dit moontlik geword het om in 1961 'n republikeinse staatsvorm te aanvaar, het die verhouding tussen Afrikaans- en Engelssprekendes nie meer, soos vroeër, die Suid-Afrikaanse politiek oorheers nie.

5.2 Wêreldgebeure

L.J. du Plessis is in 1946 (p. 12) nog steeds daarvan oortuig dat 'n groot wêreldbotsing tussen die Weste en die Ooste voor die deur staan – 'n botsing wat gevolg sou word deur 'n periode van wêreldeenheid. Die probleme tussen die Jode en die Arabiere in Palestina het hom tot die beskouing laat kom dat die Midde-Ooste die sentrum en die Jodedom die sleutelnasie in die komende botsing sal wees. Ook D.W. Krüger meen dat 'n volgende wêreldoorlog moontlik kan uitbreek. In so 'n oorlog sal die blankes in Suid-Afrika eensgesind aan die kant

van die Weste staan omdat dit gaan om die behoud van die Westerse beskawing, en uiteindelik om 'n keuse vir of teen die ryk van Christus (Krüger, 1948a:151-152; 1948c:61). Soos in hierdie tyd redelik algemeen in die Weste aanvaar is, is S. du Toit oortuig daarvan dat die kommunisme afstuur op wêreldoorheersing. “Die Kommunis belowe 'n paradys, maar die mense vlug van hierdie paradys in ('n) Westelike rigting” (S. du Toit, 1950b:31). Hy verwelkom daarom die ferne optrede van Amerika in die Koreaanse Oorlog. In 1958 meen L.J. du Plessis (1958a:61) dat 'n verstandhouding tussen Amerika en Rusland moontlik is en dat die wêrelddeenheid, wat hy nog steeds voorsien, moontlik nie na 'n wêreldoorlog nie maar as gevolg van internasionale samewerking tot stand sal kom. Hy sien reeds dat die Chinese kommunisme vir die Sowjet-Unie 'n bedreiging kan word (L.J. du Plessis, 1958b:114).

In die vyftigerjare het die dekolonisasieproses in die Afrika begin. In die kolomme van *Koers* word byna net terloops daarvoor gehandel. In 1951 verwys S. du Toit neerhalend na die “Goudkus-affêre, waar stemreg gegee word o.a. aan barbare wat hul naam nie kan teken nie!” (S. du Toit, 1951a:270). Enkele jare later merk L.J. du Plessis (1954a:170) op dat Groot-Brittanje in Afrika die beleid aanvaar het om die mag so spoedig moontlik te plaas in die hande van “die naturellegemeenskappe, of liever van hulle agitators en demagoge van kommunistiese of soortgelyke mentaliteit”. In 1959 word 'n bespreking van nasionalisme in Afrika deur J.H. Coetzee (1959:351-360) gepubliseer. Hy verduidelik dat nasionalisme een of ander tyd in Afrika na vore sou moes kom, ongeag die beleid van die koloniale oorheersers. Die koloniale moondhede het almal, toe die tekens daar was, gefouteer deur nie rekening te hou met “die natuurlike strewe van volke na mondigheid” nie (J.H. Coetzee, 1959:360). Hy kom tot die gevolgtrekking dat die “nasionale bevryding” oral in Afrika gaan kom, en waarskynlik veel gouer as wat die blankes dink (J.H. Coetzee, 1959:361).

5.3 Politieke verwickelinge in Suid-Afrika

Die politieke verdeeldheid wat in die oorlogsjare die standpunte wat in *Koers* gestel is, beïnvloed het, het ook nog na 1945 deurgewerk. Hoewel die Ossewa-Brandwag vanaf 1943 die kreeftegang gegaan het toe dit begin duidelik word het dat Duitsland nie die oorlog sou wen nie (Fourie, 1991:115), het dit tog nog tot 1948 'n faktor van betekenis in die Suid-Afrikaanse politiek gebly. Die Ossewa-Brandwag het nie direk aan die verkiesing van daardie jaar deelgeneem nie, maar het die Afrikanerparty, wat 'n verkiesingsooreenkoms met die Nasionale Party aangegaan het, gesteun. Die verkiesingsoorwinning van die twee partye is daarom versigtig in *Koers* verwelkom. D.W. Krüger (1948b:231-233), wat dit tereg 'n keerpunt in die geskiedenis van Suid-Afrika noem, verklaar dat daar nou 'n beter kans is om die breuk in Afrikanergeleedere te heel.

In dieselfde *Koers*-nommer verskyn 'n artikel van S. du Toit (1948:199-207) waarin hy weer eens die voordele van 'n demokratiese regeringsvorm bo 'n gesagstaat beklemtoon en daarop wys dat in 'n pas verskene boek (Roberts & Trollip, 1947) verklaar word dat L.J. du Plessis en ander Potchefstroomse Calviniste nie met die Nasionaal-sosialistiese idees van die Ossewa-Brandwagleier, J.F.J. van Rensburg, in botsing gekom het nie omdat hulle self baie van hierdie idees aanvaar het. D.J. van Rooy was sedert 1947 voorsitter van die Ossewa-Brandwag se Grootraad en na die bedanking van Van Rensburg as kommandant-generaal in 1951, die eintlike leier van hierdie organisasie tot met sy ontbinding in 1954 (P. de Klerk, 1989a:51). In 'n artikel oor die Calvinis in die Ossewa-Brandwag (D.J. van Rooy, 1948:89-97) verklaar hy dat die Ossewa-Brandwag steeds gekant bly teen die politieke partywese, maar verduidelik dat so 'n beskouing versoenbaar kan wees met Calvinistiese politieke denke. Hoewel die Ossewa-Brandwag hom nog steeds beywer het vir 'n gesagstaat, is daarmee nie bedoel 'n totalitêre staat soos Duitsland voor die Tweede Wêreldoorlog nie.

As die partypolitiek maar wil verdwyn, of ten minste aan die O.B. die taak en voorreg wil gun om al hierdie volksgenote en volkswerksaamhede te koördineer en te dissiplineer in 'n omvattende volksorganisasie wat oral as spoorslag kan dien tot 'n intelligente belangstelling in, en 'n studie van volks- en landsprobleme en tot die formulering van 'n gesonde beleid, sal uitvoering gegee kan word aan die eenheidsgedagte van die Eeufeesjaar toe daar nog geen sprake was van totalitarisme, van diktatorskap en van Nasionaalsosialisme nie (D.J. van Rooy, 1948:96).

By skrywers wat die Nasionale Party gesteun het in die botsing met die Ossewa-Brandwag, is daar in hierdie tyd 'n meer versoenende houding teenoor laasgenoemde beweging. "Ons het in die O.B. goeie Afrikaners wie se kragte in die volkstryd nie versmaad mag word nie, te meer waar die beweging homself vierkantig op republikeinse standpunt stel", skryf S. du Toit in 1950 (Du Toit, 1950c:140). Tog keur hy die bewondering af wat in die Ossewa-Brandwag se lyfblad vir die vroeëre Hitlerbewind in Duitsland en vir die diktatoriale Franco-regering in Spanje na vore kom (S. du Toit, 1951b:34). H.G. Stoker (1953b:63) meen dat onder die Potchefstroomse Calviniste "die vyandigheid ontbreek (het) wat die H.N.P.-O.B.-stryd gekenmerk het omdat ons ook in ons meningsverskille ons bewus was van 'n dieperliggende eenheid van gees en beginsel wat ons saambind".⁵

5 Die sterk betrokkenheid van prominente Potchefstroomse akademici by die Ossewa-Brandwag het waarskynlik 'n belangrike rol gespeel in die besluit van oud-Ossewa-Brandwaglede in die sewentigerjare om al die organisasie se dokumente by die universiteit te laat bewaar, en die Ossewa-Brandwagargief is tans by die PU vir CHO gehuisves. Dit het ook gelei tot 'n navorsingsprojek oor die geskiedenis van die Ossewa-Brandwag deur die Universiteit se

Hoewel die Ossewa-Brandwag in die vyftigerjare nie meer 'n belangrike faktor was nie, is die houding wat daar in *Koers* teenoor die Nasionale Party ingeneem word tog enigszins ambivalent. S. du Toit staan baie positief teenoor die Nasionale Party. Hy meen dat dit “kerngesonde Christelik-nasionale beginsels” het, en dit is “mede te danke aan die invloed van Calviniste” (S. du Toit, 1953:54).

Natuurlik sou Calviniste dit verkies om aan 'n Christelik-Nasionale Party soos die Anti-Revolutionêre in Nederland te behoort. So 'n organisasie is daar egter nog nie en met die oog op die ernstige probleme waarvoor ons staan, is dit die vraag of ons nie die instrument wat God ons op die oomblik gee met al ons mag, en met uitoefening van die reg van protes waar nodig, tot sy volle kapasiteit moet gebruik nie en intussen deur middel van ons Calvinistiese Beweging suiwer prinsipiële propaganda moet maak nie (S. du Toit, 1953:56).

Hoewel die partystelsel op Britse lees geskoei was en Afrikaners nog daarna gestrewe het om 'n stelsel te verkry wat beter by hul volksaard pas, kon die ideaal van 'n republiek volgens S. du Toit (1953:56) deur hierdie stelsel bereik word. H.G. Stoker (1953b:64) staan minder positief teenoor die Nasionale Party: “Calviniste stem saam dat die huidige partypolitiek nie aan ons Calvinistiese beginsels beantwoord nie, en dat daar geen politieke party in ons land is waarmee hulle hul *geheel en al* kan vereenselwig nie ...”. Hy meen dat “alle Afrikaanse Calviniste 'n vrye republiek los van die Britse kroon en buite die Britse gemenebes van volke begeer” (Stoker, 1953b:65) en noem “die Christelik-republikeinse ideologie” 'n besondere kenmerk van die Afrikaanse Calvinisme (Stoker, 1952:169).

Ook D.W. Krüger (1949b:226) glo nie “dat ons in die volle sin van die woord vry sal wees voordat die laaste band met die Britse koningskap verbreek is nie, al is dit nog maar net 'n band van sy”. Hy maan teen republikeine wat meen dat “die herstel van die Republiek slegs dan te verwelkom (is) as dit langs gewelddadige en rewolusionêre weg geskied”, want “daardie laaste konstitusionele stap kan so stilweg gedoen word dat ons dit byna nie merk nie. Tog sal dit nie minder waardevol wees nie” (Krüger, 1952:186). D.J. van Rooy daarenteen meen dat die totstandkoming van 'n republiek gepaard moet gaan met 'n grondige hersiening van die grondwet; daar moet staats hervorming plaasvind “in die lig van ons republikeinse verlede” (D.J. van Rooy, 1954:10).

Toe die totstandkoming van 'n republiek na die referendum van Oktober 1960 'n voldonge feit geword het, verklaar F.J. Labuschagne (1960:177):

Geskiedenisdepartement. Hierdie navorsing het uitgeloop op die werk van Van der Schijff (1991b) en enkele ander publikasies

In wat in die vooruitsig gestel word, sal die Republiek maar 'n gedeeltelike verwesenliking wees van wat deur die onuitroeibare tradisie as volksideaal gekoester, waarvoor daar ten bloede toe gewerk en tot die dood toe gestry is. Immers: dit word in die vooruitsig gestel dat, wat sy vorm betref, die Republiek, binne die Ryksverband, maar 'n aanpassing sal wees by die monargale parlementêre staatsvorm op die fondament van 'n grondwet van vreemde, d.w.s. Britse monargaal-parlementêre herkoms, hoeseer ook in die loop van tyd onder dwang van ons vryheidsbegeerte en vryheidstrewende aangepas. Hierdie beperkinge aanvaar ons as toegewings aan dwingende omstandigheidseise.

Hoewel Suid-Afrika uiteindelik wel uit die Britse Statebond getree het, is die republiekwording in Mei 1961 tog nog nie in *Koers* ongekwalifiseerd aanvaar as die verwesenliking van die lank gekoesterde ideaal nie. L.J. du Plessis (1961: 477) skryf: "In sy aanvanklike vorm is die Republiek van Suid-Afrika nog wesenlik gebaseer op die Britse grondslag van die Suid-Afrika-Wet van 1909." Hy meen dat op hierdie vorm tog nou verder in "Afrikaans-Suid-Afrikaanse gees" voortgebou kan word en verwelkom dit dat in die nuwe grondwet tog 'n Christelik-Calvinistiese geloofsgrondslag aanvaar word.

5.4 Volke- en rasseverhoudinge

Die politieke verandering van 1948 het gelei tot 'n minder negatiewe houding onder Afrikaners teenoor die Engelssprekende blankes, soos ook in *Koers* na vore kom. "Republikeinse Afrikaners is nie meer besiel met dieselfde gees van ressentiment teen alles wat Engels is soos voorheen nie" (Krüger, 1949c:84). D.W. Krüger merk met tevredenheid op dat die Engelssprekende landgenote "vinnig besig is om hulle Home-kompleks te verloor" (Krüger, 1948b:233) en meen dat "'n tweestroombeleid terwille van handhawing van die teer plantjie van die Afrikaanse taal, kultuur en nasionaliteit" ten opsigte van hulle die beste is (Krüger, 1949c:84; vgl. ook S. du Toit, 1953:58, en Stoker, 1953b:65). L.J. du Plessis pleit in 1954 daarvoor dat die Afrikaners ter wille van hulle roeping om Suider-Afrika "te wen vir die Christelike Westers-georiënteerde beskawing" sover moontlik "nog-nie-Afrikaanse elemente" binne sy kring moet verwelkom as potensiële mede-Afrikaners. Dit is net moontlik as die Engelssprekendes hulself wil laat verafrikaans, maar hy meen dat die assimilasiëproses verhaas kan word deur "inheemse Engelssprekendes" nou reeds as Engelssprekende Afrikaners te aanvaar, "omdat hulle daardeur meer tuis by ons sal voel" (L.J. du Plessis, 1954b:16-17).

Wat die kleurlinge betref, word in *Koers* geen kritiek gelewer op die regering se pogings van die vyftigerjare om die Kaapse kleurlinge wat sedert 1910 stemreg vir die parlement gehad het op 'n aparte kieserslys te plaas nie. S. du Toit (1951a:271) merk op dat die veranderinge in hul eie belang is, sonder om verder

op die kwessie in te gaan. Omdat wetgewing in dié verband volgens die Uniegrondwet net deur 'n tweederde-meerderheid op 'n gesamentlike sitting van albei huise van die parlement aanvaar kon word, het die regering die Senaat vergroot en Nasionale Party-ondersteuners in die nuut geskepte vakatures benoem, 'n stap wat hewige kritiek in opposisiekringe uitgelok het. In *Koers* is daar oor hierdie kwessie 'n stuk van A. Hertzog, parlamentslid van die Nasionale Party gepubliseer, waarin hy dié optrede verdedig:

Dit is vandag dringend noodsaaklik dat die Kleurlinge van die Kaap van die Blanke Kieserslys af gehaal word. As hul daarop bly, is dit glad nie uitgesluit nie dat binne 'n kort tyd so baie geregistreer sal wees dat geen Regering wat staan vir die aparte ontwikkeling van Blankes en Gekleurdes ooit weer Suid-Afrika sal kan regeer nie (Hertzog, 1955:173).

In 1960 bepleit L.J. du Plessis (1960b:100) egter 'n koalisieregering met “mede-verteenvoording ... aan gelykgesinde kleurlinge na mate hulle as politieke nasie-genote aanvaar kan word, met behoud van plaaslike en kulturele differensiasie sover van tyd tot tyd gewens”. Dit was een van die laaste artikels oor aktuele politieke sake wat in *Koers* verskyn het. Die redakteur dui in 'n voetnoot daarby aan dat sake wat daarin aangeraak word, later verder bespreek sou word, iets wat egter nie gebeur het nie.

Die apartheidsbeleid wat die Nasionale Partyregering begin deurvoer het, word aanvanklik in *Koers* verwelkom.

Tot sover het, wat die binneland betref, die nuwe nasionale regering taamlieke goeie werk verrig. Die Indiërverteenvoordigers wat die vorige bewind in die lewe geroep het, is afgeskaf en die apartheidsbeleid op verskeie maniere gedemonstreer (Krüger, 1948c:63).

In 'n volgende *Koers*-nommer (1949a:144) merk Krüger met kommer op dat hierdie beleid kritiek ontlok – nie net van kommunistiese lande nie – maar ook van stamverwante Westerse lande. Hy meen dat die meeste blankes in Suid-Afrika saamstem oor die wyse waarop die rassevraagstuk opgelos moet word en dat dit daarom op 'n breë nasionale basis aangepak moet word.

As uitgangspunt behoort aanvaar te word dat die blanke bevolking van hierdie land die liberale demokrasie nie konsekwent kan toepas nie anders sou ons noodwendig die beginsel van gelykstelling moet erken. Die groot landsbeleid sal altyd deur 'n blanke aristokrasie vasgestel en uitgevoer word, maar dan mag ons ons sin vir regverdigheid teenoor die nie-blankes nie verloor nie. Daar is te veel 'baasskap' sonder enige kompensasie. Hoofsaak is dat die ontwikkeling van die twee hoofrasse parallel behoort te wees in bane wat mekaar nie kruis nie. Is so 'n geval kan die ontwikkelde naturel as 'gelyke' erken word sonder gevaar of wrywing. Dit is ook veral

noodsaaklik om naturelle-opvoeders en -leiers te kweek wat eendag self die taak van voogdyskap van ons skouers kan afneem (Krüger, 1949a:144-145).

In dieselfde jaar verskyn 'n artikel "Openbaringslig op die apartheidsvraagstuk" deur S. du Toit (1949). As Skriftuurlike beginsels wat hierby geld, meld hy dat die menslike geslag 'n eenheid is, maar dat daar ook differensiasie in die skepping is en dat God die ontstaan en bestaan van verskillende volke gewil het. Ook aksentueer die gevolge van die sonde verskillende volke en rasse. Verder meen hy dat die Afrikaners ook Christus se sendingbevel teenoor die swart mense moet nakom, maar "dat 'n volk nie sy sendingroeping teenoor 'n barbaarse heidense volk kan vervul as hy met daardie volk gaan vermeng nie" (S. du Toit, 1949:21). Hy glo dat as die Afrikanervolk ondergaan die Christelike beskawing en die kerk ook sal verdwyn; daarom maak juis die Afrikaner se roepingsbesef hom jaloers op sy identiteit. "Sy wit vel en sy identiteit as Afrikaner is vir hom nie slegs 'n saak van die biologie nie, maar dis 'n *geloofsaak*." In hierdie lig "kry die saak van rasse-apartheid 'n verhewe betekenis" (S. du Toit, 1949:23). Hy dink ook, na aanleiding van openbare debatvoering of absolute territoriale segregasie nagestreef moet word of nie, dat die hele toekomstige ontwikkeling van die apartheidsbeleid nie nou reeds vasgelê kan word nie. "Die toekoms sal wel toon in watter rigting dinge ontwikkel" (S. du Toit, 1950a:235). Hy meen verder dat die owerhede met wysheid moet optree teenoor swart mense wat deelneem aan protesaksies teen die apartheidsbeleid. "Die rottang sal hierdie saak nie in orde bring nie" (Du Toit, 1952:34). Hy pleit ook daarvoor dat daar "van ons kant meer liefde en meegevoel betoon word teenoor hierdie minder bevoorregte rasse" (S. du Toit, 1953:58).

L.J. du Plessis spreek in 1952 sterk bekommernis oor die toenemende swart verstedeliking uit.

Hier in die stad, daarenteen, is daar inderdaad integrasie, geheelmaking, met die naturellediensbodes feitlik in ons huise en woonstelle ingeburger ... Hier leef ons in 'n naturelledampkring wat onkeerbaar ons lewe deurwasem en vernaturelliseer (L.J. du Plessis, 1952:79).

Hy sien geen voor die hand liggende oplossing vir hierdie probleem nie en stel voor dat "voorstanders van die behoud van die blanke beskawing in Suid-Afrika bymekaar kom om 'n aanneemlike en uitvoerbare beleid" te ontwerp (L.J. du Plessis, 1952:81). Hy kom tot die konklusie dat algehele territoriale skeiding onmoontlik, maar ook onwenslik en selfs onchristelik is (L.J. du Plessis, 1956:263). "In Suid-Afrika is dit ... nie moontlik of nodig of wenslik dat die blanke staat hoegenaamd geen nie-blankes sal bevat nie, maar wel dat blankes daar die toon sal aangee" (L.J. du Plessis, 1956:264). Hy meen dat nie-blanke gemeenskappe binne die "blanke staat" eers binne die raamwerk van die Groepsgebiedewet tot ontwikkeling van 'n eie gemeenskapslewe gelei moet word,

terwyl die blankes se getalle terselfdertyd versterk moet word deur immigrasie. Die nie-blanke groepe sal geleidelik 'n groter aandeel in die regering moet verkry.

As die getalsverhouding dit uiteindelik regverdig en hulle nie intussen self tot volledige nasiewording gevoer kan word nie, sal selfs ... uiteindelik integrasie oorweeg kan word, soos nou in die V.S.A. deurgevoer word, mits die nasionale aard van die blanke staat nie vervals nie (L.J. du Plessis, 1956:265).

Hy is ook sterk gekant teen die “aanstootlike diskriminasie” wat binne die apartheidsbeleid voorkom (L.J. du Plessis, 1956:266).

In 'n latere artikel wys L.J. Plessis op die anomalie dat blanke Afrikaners nasionalisme aanvaar en vreemde oorheersing ten opsigte van hulself verwerp, maar ten opsigte van die swart mense hul nasionalisme veroordeel en hul die vooruitsig op selfbeskikking ontsê (L.J. du Plessis, 1960a:23). Die wêreldwye veroordeling van die apartheidsbeleid kan nie net gewyt word aan “woelinge van agitators of wanvoorstelling van die wêreldpers” nie, maar omdat die beleid gerig is op die bestending van blanke baasskap (L.J. du Plessis, 1960a:26). “En die ganse georganiseerde Christendom beskou ons beleid as 'n belemmering vir die Evangelie ...” (L.J. du Plessis, 1960a:26). Hy bepleit uiteindelik 'n “radikale vernuwing van die menslike verhoudinge tussen ons onderskeie rasse-elemente ook van ons kant, naamlik deur ons algemene aanvaarding van mekaar as volle mede-burgers van Suid-Afrika op verskeie ontwikkelingstadiums, wat so gou moontlik in onderlinge saamwerking gelyk gemaak moet word” (L.J. du Plessis, 1960b:100). Hy beklemtoon dit dat die belangrikste samelewingsbeginsel in Suid-Afrika nie apartheid of integrasie is nie, maar “die Godgegewe heerlike lewenswaarheid dat Suid-Afrika, met sy skoon, suiwer lug en sy skoon tradisie, en sy Christelike agtergrond, besig is om ons almal saam hier gaandeweg te suiwer en saam te sweis as mede-Suid-Afrikaners, hoe ook al ras- en kultuurgedifferensieerd” (L.J. du Plessis, 1960b:103). Ook in ander geskryfte het hy in hierdie tyd 'n multi-nasionale federasie vir Suid-Afrika as 'n oplossing voorgestel (Potgieter, 1976:225-229).

In 1953 stel J.H. Coetzee na aanleiding van 'n werk van B.J. Marais (1952) oor die rassevraagstuk 'n aantal indringende vrae:

Is ons kleurbeleid bloot gerig op die behoud van ons blanke vel? Indien wel, is ons velkleur alleen al die moeite en opoffering werd? Of gaan dit om die handhawing en verbreiding van besondere kultuurwaardes van die blanke se beskawing uit Christelike oorsprong? ... Sal, per slot van sake, in die komende stryd tussen geloof en ongeloof, die Gereformeerde Bantoe en Kleurling nie nader aan my staan as die ongelowige mede-Afrikaner of Engelsman nie? (J.H. Coetzee, 1953:149).

Hy wys ook daarop dat die blankes toenemend afhanklik raak van swart arbeid, en dat dit direk in die weg van afsonderlike ontwikkeling staan (J.H. Coetzee, 1958:198). Swart nasionalisme is 'n faktor wat al sterker na vore kom. Die probleem kan nie opgelos word deur swart organisasies soos die African National Congress te verban nie. Soos in die res van Afrika behoort die blankes die swart mense se natuurlike strewe na vryheid nie te dwarsboom nie, maar dit as voogde in die regte bane lei. Die Afrikaners se vryheidstrewe behoort hulle juis 'n goeie begrip te gee van nasionalistiese strewes onder die swart volke. "In 'n land soos Suid-Afrika moes die Nasionale Party en die ANC die grootste bondgenote i.p.v. antagoniste gewees het!" (J.H. Coetzee, 1959:360). Hy gaan selfs so ver om die vraag te stel of blanke en swart leiers in Suid-Afrika nie moet beraadslaag en 'n plan opstel "vir die vryheidsdag op 'n bepaalde jaar en dag nie al te ver in die toekoms nie" (J.H. Coetzee, 1959:361). Hierdie beskouing het van die redakteur van *Koers*, prof. W.N. Coetzee van die Departement Latyn, 'n aantal kritiese vrae en opmerkings ontlok. Hy betwyfel dit onder meer of die doelwitte van die ANC en dié van blank Suid-Afrika ooit versoen kan word. "Eis hulle nie die *hele* Suid-Afrika vir die 'African' nie?" (W.N. Coetzee, 1959:367).

5.5 Konklusie

Die beskouing van L.J. du Plessis en verskeie van sy kollegas dat die Tweede Wêreldoorlog die einde van liberalisme as denkrigting en van die stelsel van politieke partye sal meebring, het geblyk onjuis te wees. Tog kom daar nog 'n kritiese houding teenoor die partypolitiek en die parlementêre stelsel in Suid-Afrika, met sy Britse oorsprong, by verskeie skrywers in *Koers* na vore, selfs totdat Suid-Afrika in 1961 'n republiek geword het. Hierdie stap is nog nie gesien as die eindpunt in die verwesenliking van die ideaal van 'n Afrikanerrepubliek, soos dit vanaf 1933 telkens in die kolomme van *Koers* gestel is nie. Teen hierdie tyd het die besef egter al sterker in *Koers*-artikels geblyk dat Suid-Afrika nooit 'n eksklusiewe Afrikanerrepubliek sal kan word nie, selfs al sou die Engelssprekendes geleidelik in die Afrikaanse volk opgeneem word. Die vraagstuk van die verhouding met die swart en gekleurde bevolking het van allesoorheersende belang geword. Aanvanklik is die regering se apartheidsbeleid oor die algemeen gesteun, maar reeds in die vyftigerjare het L.J. du Plessis en J.H. Coetzee besef dat die konsekwente uitvoering daarvan nie moontlik was nie, onder meer omdat swart verstedeliking reeds te ver gevorder het. Hulle voorstelle van samesprekings met die swart nasionalistiese organisasies (Coetzee) en die opname van kleurlinge in die regering (Du Plessis), het kritiek in *Koers* ontlok. Juis teen hierdie tyd het artikels met politieke kommentaar uit

Koers verdwyn en daar is dus geen debat oor hierdie sake gevoer nie.⁶

6. Slotbeskouing

In 1953, tydens die termyn van H.G. Stoker as hoofredakteur van *Koers*, word in 'n redaksionele artikel (Stoker, 1953a:154-155) opgemerk dat, hoewel die blad altyd trou aan sy Calvinistiese beginsels gebly het, dié beginsels dikwels meer implisiet as eksplisiet gestel is.⁷ Dit is ook die indruk wat 'n mens kry as die politieke kommentaar in die blad sedert 1933 in oënskou geneem word. Hoewel daar dikwels in *Koers* oor aktuele politieke vraagstukke standpunt ingeneem word, word dit nie altyd duidelik prinsipiëel gemotiveer nie. Genl. Hertzog se beleid van koalisie en samesmelting word byvoorbeeld beslis verwerp, sonder om hierdie beleid deeglik prinsipiëel-krities te bespreek en te beoordeel. Die ideaal van 'n Afrikanerrepubliek is feitlik as vanselfsprekend aanvaar: geen duidelike prinsipiële motivering is daarvoor gegee nie. *Koers* se beoordeling van die Suid-Afrikaanse politieke toneel word, veral tot in die vyftigerjare, sterk deur 'n Afrikaans-nasionalistiese strewe beheers. Hierdie strewe het in die periode algemeen onder die Afrikaners voorgekom, maar *Koers* se sterk republikeinse rigting het hom aan die regterkant van die politieke spektrum geplaas – selfs wat die Afrikanerpolitiek betref. Trouens, in die vooroorlogse jare was Potchefstroom veral met die republikeinse strewe geassosieer, hoewel D.W. Krüger in 1939 (p. 4) opmerk dat die Potchefstromers se republikeinse aksie nie baie suksesvol is nie omdat dit meer tot die intellek as die emosies spreek.

Koers se beskouinge ten opsigte van die Engelssprekendes, die kleurlinge en die swart mense is tot in die vyftigerjare in die eerste plek bepaal deur die probleem hoe hulle posisie die verwesenliking van die Afrikaanse nasionale strewe raak. Hierdie volksentriese denke kom reeds na vore in die eerste bladsye van die eerste nommer, waarin aangekondig word dat *Koers* hom wil rig op vraagstukke

6 Dat L.J. du Plessis en J.H. Coetzee se standpunte beslis nie algemene byval gevind het aan die PU nie, blyk onder meer daaruit dat, toe kritiek op die regering se apartheidsbeleid deur Du Plessis, Coetzee en D.W. Krüger, gedurende Maart tot Mei 1959, in die *Sunday Times* gepubliseer is, dit tot heelwat reaksie in die Afrikaanse pers en onder akademici en studente op Potchefstroom gelci het. Die Raad van die Universiteit het hom van die *Sunday Times*-artikels gedistansieer. Hierdie "professorale rebellie" word volledig deur C.J. Coetzee (1996) behandel. Hierdie artikel werp verdere lig op die standpunte van L.J. du Plessis en J.H. Coetzee, asook van ander Potchefstroomse akademici, soos dit in ander publikasies as *Koers* na vore kom.

7 In die betrokke artikel (Stoker, 1953a) word in die vooruitsig gestel om Calvinistiese beginsels voortaan meer doelbewus te propageer. Hiermee saam wou die redaksie die helfte van elke uitgawe wy aan populêr-wetenskaplike artikels. Uit die *Koers*-nommers van die vyftigerjare blyk dit egter dat hierdie voorneme net baie gedeeltelik verwesenlik is. Teen 1960 het die meer populêre bydraes heeltemal uit *Koers* verdwyn.

rakende die volkslewe (kyk afdeling 1).⁸ *Koers* se Calvinisme was dus sterk nasionalisties gekleurd. 'n Mens sou ook kon sê dat die rigting wat *Koers* aangedui het nie in die eerste plek 'n Calvinistiese rigting was nie, maar die rigting van Afrikanernasionalisme, met bepaalde Calvinistiese aksente.

Soos vroeër in die inleiding gestel is, het die Potchefstroomse Calviniste hul samewerking met ander Afrikaanse organisasies veral daaruit geregverdig dat die Afrikaner se volksnood samewerking vereis. Ook in *Koers* is, wat politieke sake betref, dikwels, byna hoofsaaklik, standpunte gestel wat nie sterk afgewyk het van heersende beskouinge onder Afrikaners nie. Besondere kenmerke van die Potchefstromers se optrede, in vergelyking met dié van ander Afrikaners, soos die sterk republikeinse strewe en die steun vir die Ossewa-Brandwag (waaroor daar egter verdeeldheid onder die Potchefstroomse akademici was), kom ook nie primêr uit 'n spesifiek Calvinistiese denkrigting voort nie. Die afleiding kan dus gemaak word dat die Potchefstroomse Calviniste se noue samewerking met ander Afrikaners in gemeenskaplike politieke organisasies beslis nie net uit praktiese oorwegings voortgekome het nie, maar ook omdat die Potchefstromers in hul politieke denke meesal weinig verskil het van die Afrikanernasionaliste wat nie noodwendig sterk Calvinistiese opvattinge gehuldig het nie.

Deur Calvinisme en Afrikanerskap feitlik aan mekaar gelyk te stel, is die aard en omvang van die prinsipieel-kritiese denke van die Potchefstromers ernstig gestrem. Stoker (1942:90) se siening dat die meeste Afrikaners ten minste nog "intuïtief en onopsetlik" Calvinisties is, bevat wel waarheidselemente, hoewel A. du Toit (1983; 1984; 1985), C. Coetzee (1995) en andere, oortuigend aangetoon het dat die tradisionele Afrikaanse lewensbeskouing nie so sterk Calvinisties gekleurd was as wat dit dikwels voorgestel is nie. Die meeste Afrikaners, insluitende politieke en intellektuele leiers, het wel Calvinistiese godsdienstige oortuiginge gehuldig, maar hierdie oortuiginge het nie deurgewerk na alle samelewingsterreine nie. Persone soos J.B.M. Hertzog, D.F. Malan, N. Diederichs en P.J. Meyer se denke is sterk deur heersende denkrigtings van hul tyd beïnvloed en nie deur die Calvinistiese denke van Kuyper en sy volgelinge nie (vgl. Moodie, 1975:52-207). Stoker het reeds in 1934 (Stoker, 1934a:1-9) verklaar dat 'n neutrale universiteit opportunistiese volksleiers kweek. Hoewel die meeste politieke leiers nie noodwendig opportuniste was nie, was hul nie Calvinistiese politieke denkers nie, en daar was weinig rede om te dink dat hierdie omstandighede in 'n Afrikanerrepubliek sou verander. Eers in 1953 het S. du Toit (p. 58) daarop gewys dat dit die algemene opvatting onder Afrikaanse

8 Daar moet, aan die ander kant, in gedagte gehou word dat met die begrip *volkslewe* nie noodwendig net na die Afrikanervolk verwys word nie. Vergelyk byvoorbeeld J.C. van Rooy se gebruik van die begrip *volk*, soos aangedui in afdeling 3.3

politici is dat politiek en godsdien niks met mekaar te make het nie, en dat daar in hierdie opsig 'n groot taak wag vir Staatsleerdepartemente en Calvinistiese organisasies. In dieselfde jaar stel J.H. Coetzee (1953:149) die vraag of die nie-Afrikaanse Christene “nie nader aan my staan” as nie-Christelike Afrikaners nie. Indien *Koers*-skrywers vroeër reeds sake in hierdie lig gesien het, sou dit moontlik gewees het om prinsipiël na te dink en leiding te gee oor 'n regverdige beleid ten opsigte van Engelssprekendes, kleurlinge en swart mense, en nie vanuit die staanspoor hierdie vraagstukke vanuit die oogpunt van Afrikanerbelange te bekyk nie. In L.J. du Plessis en J.H. Coetzee se kritiek op die apartheidsbeleid word die Afrikanersentriese denke vir die eerste keer duidelik oorwin (vgl. ook Potgieter, 1976:208, 250-252). Interessant genoeg wys albei daarop dat die Afrikaner se nasionale strewe juis begrip vir swart nasionalisme behoort te gee (J.H. Coetzee, 1959:360; L.J. du Plessis, 1960a:23).

In 'n beoordeling van *Koers* se politieke koers in die jare 1933-1961 moet rekening gehou word met die besondere rol wat L.J. du Plessis gespeel het, aangesien hy oor hierdie hele tydperk verreweg die meeste artikels oor politieke sake geskryf en dus 'n baie groot bydrae gelewer het om hierdie rigting te bepaal. Du Plessis was 'n baie oorspronklike denker wat soms merkwaardig ver die toekoms kon insien, en dan ook soms “die profeet van Potchefstroom” genoem is (Potgieter, 1976:141). Du Plessis het egter dikwels sy siening verander en het daarom nie baie konsekwent leiding gegee het nie. Omdat hy geneig was om vanuit 'n bepaalde vooropgestelde skema oor die loop van die geskiedenis sake te beoordeel, het hy soms gebeure in sy skema probeer dwing en het daarom 'n eensydige perspektief gebied (vgl. Potgieter, 1976:162). Sy beskouinge gedurende die Tweede Wêreldoorlog oor die nuwe samelewingsorde of die “sosiaal-politieke rewolusie van die twintigste eeu” (wat meer omvattend bespreek word deur Potgieter, 1976:164-183) was, soos uit die ontwikkelinge ná die oorlog geblyk het, nie korrek nie – wat baie aspekte daarvan betref. Daarenteen, het hy reeds teen 1960 korrek voorspel dat die apartheidsbeleid tot mislukking gedoem was. Ongelukkig het hy in die veertigerjare veel meer invloed gehad as teen 1960, toe hy reeds die einde van sy akademiese loopbaan bereik het.

Die jare 1933 tot 1961 was die tydperk toe Afrikanernasionalisme sy hoogtepunt bereik het. Hierdie nasionalisme het veral as 'n reaksie teen Britse politieke, ekonomiese en kulturele oorheersing in Suid-Afrika tot ontwikkeling gekom. Die Anglo-Boereoorlog van 1899-1902 was vir die skrywers van *Koers* nog vars in die geheue, en in die lig daarvan is hul sterk anti-Britse sentimente, wat selfs 'n negatiewe houding teen parlementêre gebruike van Britse oorsprong ingehou het, nie vreemd nie. Dit is onvermydelik dat die politieke denke in *Koers* die stempel van die tydsomstandighede vertoon. Hierdie stempel is egter so sterk dat, as vandag op die beskouinge wat in die tydperk 1933-1961 in *Koers* na vore kom,

teruggekyk word, die “stem van Potchefstroom” net in enkele opsigte anders klink as die stemme van ander Afrikanernasionaliste uit dieselfde periode.

Bronne

- ADAM, H. & GILIOMEE, H. 1979. The rise and crisis of Afrikaner power. Cape Town : Philip.
- BEINART, W. 1994. Twentieth-century South Africa. Oxford : University Press.
- BOTHA, M.E. 1982. Christelik-nasionaal: outentieke, ideologiese of gesekulariseerde nasionalisme? Potchefstroom : PU vir CHO.
- COETZEE, C. 1995. Individual and collective notions of the ‘Promised Land’: the ‘private’ writings of the Boer emigrants. *Suid-Afrikaanse Historiese Joernaal*, 32:48-65.
- COETZEE, C.J. 1996. Luthuli for president or “die Professorale Rebelle” of 1959 at the PUK. *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis*, 21(1):136-154.
- COETZEE, J. Chr. e.a. 1933. Redaksioneel. *Koers*, 1(1):1-3, Aug.
- COETZEE, J. Chr. e.a. 1942. Beleid van “Koers”. *Koers*, 10(2) 41, Okt.
- COETZEE, J.H. 1953. Die kleur-krisis en die Weste. *Koers*, 20(4):145-149, Feb.
- COETZEE, J.H. 1958. Die kultuurkrisis van die 20ste eeu en ons. *Koers*, 26(5&6):195-200, Nov.
- COETZEE, J.H. 1959. Afrika-seminaar, nasionalisme in Afrika. *Koers*, 26(10):351-361, Apr.
- COETZEE, J.H. e.a. 1986. Kompas en kontoer. Besinning oor kerk, volk, staat en samelewing. Potchefstroom : PU vir CHO.
- COETZEE, W.N. 1958. Kwarteeu jubileum. *Koers*, 26(1) 3-4, Jul
- COETZEE, W.N. 1959. Diskussie, II. Nasionalisme in Afrika. *Koers*, 26(10):367, Apr
- DAVENPORT, T.R.H. 1966. The Afrikaner Bond. The history of a South African political party, 1880-1911. Cape Town, Oxford : University Press.
- DE KLERK, P. 1989a. Afrikanerdenkers en die beginsels van die Ossewa-Brandwag. *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis*, 14(1):43-81.
- DE KLERK, P. 1989b. Die Ossewa-Brandwag se ideaal van ’n nuwe samelewingsorde in Suid-Afrika. *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis*, 14(2) 90-131.
- DE KLERK, P. 1996. Nederlandse en Afrikanernasionalisme – ’n vergelyking. *Koers*, 61(3):323-344, Sept.
- DE KLERK, P.J.S. 1942. Verflouing van grense. *Koers*, 10(2):68-71, Okt
- DE WET, C.J.H. 1940. Korreksie. *Koers*, 8(1) 32-33, Aug.
- DU PLESSIS, H. 1935a. Christianisering van die Bantoelewe met behoud van sy Bantoiteit. *Koers*, 2(4):11-18, Feb
- DU PLESSIS, H. 1935b. Assimilasie of algehele segregasie. *Koers*, 2(6):32-41, Jun.
- DU PLESSIS, H. 1940. Die ekonomiese organisasie van die natuurlike in reserwes (deel 2). *Koers*, 7(6):17-22, Jun.
- DU PLESSIS, H. 1941. Die ekonomiese organisasie van die natuurlike in die reserwes (slot). *Koers*, 9(3) 99-103, Des.
- DU PLESSIS, J.S. 1975. Geskiedenis van die Potchefstroomse Universiteitskollege vir Christelike Hoër Onderwys, 1919-1951. Potchefstroom : PU vir CHO.
- DU PLESSIS, L.J. 1933a. Rasverhoudinge. *Koers*, 1(2) 10-15, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1933b. Die loop van die dinge. *Koers*, 1(3):35-39, Des.
- DU PLESSIS, L.J. 1934a. Konstitusionele hervorming. *Koers*, 1(6):5-8, Jun.
- DU PLESSIS, L.J. 1934b. Die loop van die dinge. *Koers*, 2(1):31-34, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1935a. Die loop van die dinge. *Koers*, 2(5):36-40, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1935b. Moderne maatskaplike stelsels. *Koers*, 2(6) 14-18, Jun.

- DU PLESSIS, L.J. 1936a. Die natuurlike-wetsontwerpe. *Koers*, 3(5):1-4, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1936b. Die loop van die dinge. *Koers*, 4(1):25-29, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1936c. Die loop van die dinge. *Koers*, 4(2):31-33, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1936d. Die loop van die dinge. *Koers*, 4(3):24-26, Des.
- DU PLESSIS, L.J. 1937a. Die loop van die dinge. *Koers*, 4(5):16-20, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1937b. Die loop van die dinge. *Koers*, 4(6):31-34, Jun.
- DU PLESSIS, L.J. 1937c. Die loop van die dinge. *Koers*, 5(3):28-32, Des.
- DU PLESSIS, L.J. 1938a. Die loop van die dinge. *Koers*, 5(5):27-29, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1938b. Die loop van die dinge. *Koers*, 6(2):31-34, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1938c. Die Voortrekker-ideale in die moderne wêreld. *Koers*, 6(3):8-11, Des.
- DU PLESSIS, L.J. 1939a. Die loop van die dinge. *Koers*, 6(4):23-27, Feb.
- DU PLESSIS, L.J. 1939b. Die loop van die dinge. *Koers*, 6(5):24-27, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1939c. Die loop van die dinge. *Koers*, 7(2):32-35, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1940a. Boekbespreking: C.J.H. de Wet, *Ons Christelike Republiek*. *Koers*, 7(6):34-35, Jun.
- DU PLESSIS, L.J. 1940b. Die loop van die dinge. *Koers*, 8(3):122-125, Des.
- DU PLESSIS, L.J. 1941a. Die loop van die dinge. *Koers*, 8(5):202-204, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1941b. Die loop van die dinge. *Koers*, 9(1):33-35, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1941c. Die loop van die dinge. *Koers*, 9(2):75-78, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1942a. Die loop van die dinge. *Koers*, 9(5):201-202, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1942b. Die loop van die dinge. *Koers*, 9(6):237-239, Jun.
- DU PLESSIS, L.J. 1942c. Die loop van die dinge. *Koers*, 10(1):33-34, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1942d. Die loop van die dinge. *Koers*, 10(2):76-79, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1943a. Die loop van die dinge. *Koers*, 11(1):35-38, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1943b. Die loop van die dinge. *Koers*, 11(2):70-72, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1944a. Die Calvinisme in sy aktualiteit gehandhaaf. *Koers*, 11(6):185-194, Jun.
- DU PLESSIS, L.J. 1944b. Territoriale segregasie van die natuurlike. *Koers*, 12(1):28-32, Jun.
- DU PLESSIS, L.J. 1944c. Die loop van die dinge. *Koers*, 12(1):32-37, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1944d. Die loop van die dinge. *Koers*, 12(2):74-76, Okt.
- DU PLESSIS, L.J. 1945. Die loop van die dinge. *Koers*, 12(4):151-152, Feb.
- DU PLESSIS, L.J. 1946. Sionisme as Joodse (d.w.s. internasionale) nasionalisme. *Koers*, 14(1):10-12, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1952. Uitwerking van ons nywerheidsontwikkeling op ons volkswese. *Koers*, 20(3):77-83, Des.
- DU PLESSIS, L.J. 1954a. Britse koloniale beleid in Afrika. *Koers*, 21(4):169-173, Feb.
- DU PLESSIS, L.J. 1954b. Volk en nasie in Suid-Afrika. *Koers*, 22(1):16-19, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1956. 'n Valse dilemma. *Koers*, 23(5):262-267, Apr.
- DU PLESSIS, L.J. 1958a. Die loop van die dinge. *Koers*, 26(2):60-61, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1958b. Die loop van die dinge. *Koers*, 26(3):113-114, Sept.
- DU PLESSIS, L.J. 1960a. Calvinistiese perspektief, Calvinistiese reaksies op die huidige wêreldveroordeling van Suid-Afrika. *Koers*, 28(1):23-26, Jul.
- DU PLESSIS, L.J. 1960b. Calvinistiese perspektief, 'n konstruktief bedoelde benadering van ons rassevraagstuk. *Koers*, 28(2):98-103, Aug.
- DU PLESSIS, L.J. 1961. Die geloofsgrondslag van ons republiek. *Koers*, 28(11&12):477-483, Mei-Jun.
- DU TOIT, A. 1983. No chosen people: The myth of the Calvinist origins of Afrikaner Nationalism and racial ideology. *American Historical Review*, 88(4):20-52.

Politiese koersaanduiding in Koers, 1933-1961

- DU TOIT, A. 1984. Captive to the Nationalist paradigm: Prof. F. A. van Jaarsveld and the historical evidence for the Afrikaner's ideas on his calling and mission. *Suid-Afrikaanse Historiese Joernaal*, 16:49-80.
- DU TOIT, A. 1985. Puritans in Africa? Afrikaner "Calvinism" and Kuyperian Neo-Calvinism in late nineteenth-century South Africa. *Comparative Studies in Society and History*, 27(2):209-240.
- DU TOIT, S. 1942. "Die Calvinisme oorsprong en waarborg vir ons konstitusionele vryhede" *Koers*, 10(1):1-8, Aug.
- DU TOIT, S. 1944. Die houding van die Calvinis in die huidige wêreldkrisis. *Koers*, 12(1):2-12, Aug.
- DU TOIT, S. 1948. Terugblik op ons onderlinge stryd in die jare 1939-1945. *Koers*, 15(6):199-207, Jun.
- DU TOIT, S. 1949. Openbaringslig op die apartheidsvraagstuk. *Koers*, 17(1):13-24, Aug.
- DU TOIT, S. 1950a. Wêreldgebeure. *Koers*, 17(6) 232-236, Jun.
- DU TOIT, S. 1950b. Wêreldgebeure. *Koers*, 18(1) 29-34, Aug.
- DU TOIT, S. 1950c. Wêreldgebeure. *Koers*, 18(3) 138-140, Des.
- DU TOIT, S. 1951a. Wêreldgebeure. *Koers*, 18(5) 268-272, Apr.
- DU TOIT, S. 1951b. Wêreldgebeure. *Koers*, 19(1) 33-37, Aug.
- DU TOIT, S. 1952. Wêreldgebeure. *Koers*, 20(1) 32-35, Aug.
- DU TOIT, S. 1953. Die boodskap van die eleksie van 1953. *Koers*, 21(1):52-58, Aug.
- FOURIE, L.M. 1991. Mobilisering van die Afrikanerdom. (In Van der Schijff, P.F. red. Die Ossewa-Brandwag: vuurtjie in droë gras. Potchefstroom : PU vir CHO. p 45-182.)
- FURLONG, P.J. 1991. Between crown and swastika. The impact of the radical right on the Afrikaner nationalist movement in the Fascist era. Hanover (NH) : Wesleyan University.
- HERTZOG, A. 1955. Unie-Senaat, ontwerp om volk te knel. *Koers*, 23(4):164-171, Feb.
- HEXHAM, I. 1981. The irony of apartheid: the struggle for national independence of Afrikaner Calvinism against British imperialism. New York : Edwin Mellen.
- KRÜGER, D.W. 1939. Potchefstroom en die republikeinse ideaal. *Koers*, 6(5):1-4, Apr.
- KRÜGER, D.W. 1944. Bevolkingstoename in Suid-Afrika. *Koers*, 11(4):137-144, Feb.
- KRÜGER, D.W. 1945a. Die wêreld en ons. *Koers*, 12(5):194-196, Apr.
- KRÜGER, D.W. 1945b. Die wêreld en ons. *Koers*, 13(1):37-40, Aug.
- KRÜGER, D.W. 1948a. Die wêreld en ons. *Koers*, 15(4):149-152, Feb.
- KRÜGER, D.W. 1948b. Die wêreld en ons. *Koers*, 15(6):231-233, Jun.
- KRÜGER, D.W. 1948c. Die wêreld en ons. *Koers*, 16(2):61-64, Okt.
- KRÜGER, D.W. 1949a. Die wêreld en ons. *Koers*, 16(4):141-145, Feb.
- KRÜGER, D.W. 1949b. Die wêreld en ons. *Koers*, 16(6):224-226, Jun.
- KRÜGER, D.W. 1949c. Die wêreld en ons. *Koers*, 17(2) 81-84, Okt.
- KRÜGER, D.W. 1952. Ons erfenis van driehonderd jaar. *Koers*, 19(4):181-187, Feb -Apr
- KRÜGER, D.W. 1969. The making of a nation. A history of the Union of South Africa, 1910-1961. Johannesburg : Macmillan.
- LABUSCHAGNE, F.J. 1960. Ons kultuurtaak in die Republiek. *Koers*, 28(4):177-182, Okt.
- LE ROUX, J.H. & COETZER, P.W. 1986. Die Nasionale Party, deel IV: Die gesuiwerde Nasionale Party, 1934-1940. Bloemfontein : Instituut vir Eietydse Geskiedenis (UOVS).
- LE ROUX, J.H. & COETZER, P.W. 1994. Die Nasionale Party, deel V: Van oorlog tot oorwinning, 1940-1948. Bloemfontein : Instituut vir Eietydse Geskiedenis (UOVS).
- LIEBENBERG, B.J. & SPIES, S.B. eds. 1993. South Africa in the twentieth century. Pretoria : Van Schaik
- MARAIS, B.J. 1952. Die kleur-krisis en die Weste. Johannesburg : Goeie Hoop

- MOODIE, T.D. 1975. *The rise of Afrikanerdom. Power, apartheid and the Afrikaner civil religion.* Berkeley : University of California Press
- O'MEARA, D. 1983. *Volkskapitalisme Class, capital and ideology in the development of Afrikaner nationalism, 1934-1948* Johannesburg : Ravan
- PELZER, A.N. 1979. *Die Afrikaner-Broederbond: eerste 50 jaar* Kaapstad Tafelberg
- POSEL, D. 1991. *The making of apartheid, 1948-1961.* Oxford : Clarendon.
- POTGIETER, P.J.J.S. 1976. *L.J. du Plessis as denker oor staat en politiek.* Potchefstroom : PU vir CHO.
- ROBERTS, M. & TROLLIP, A.E.G. 1947. *The South African opposition, 1939-1945.* London : Longmans.
- SCHOLTZ, G.D. 1979a. *Die ontwikkeling van die politieke denke van die Afrikaner, deel VI: 1910-1924.* Johannesburg : Perskor.
- SCHOLTZ, G.D. 1979b. *Die ontwikkeling van die politieke denke van die Afrikaner, deel VII: 1924-1939.* Johannesburg : Perskor.
- SCHOLTZ, G.D. 1984. *Die ontwikkeling van die politieke denke van die Afrikaner, deel VIII: 1939-1948.* Johannesburg : Perskor.
- SCHULZE, H.G. 1934. *Die Duitse Nasionaal-Sosialisme.* *Koers*, 2(3):21-26, Des
- SCHUTTE, G.J. 1986. *Nederland en de Afrikaners. Adhesie en aversie* Franeker : Wever.
- STOKER, H.G. 1934a. *Kweek die neutrale universiteit opportunistiese volksleiers?* *Koers*, 1(5):1-9, Apr.
- STOKER, H.G. 1934b. *Twee Afrikaanse studentebeweginge.* *Koers*, 1(6):9-16, Jun.
- STOKER, H.G. 1942. *Calvinistiese dinamiek.* *Koers*, 10(3):87-99, Des.
- STOKER, H.G. 1952. *Calvinisme as wortel van ons volksbestaan.* *Koers*, 19(4):162-173, Feb -Apr.
- STOKER, H.G. e.a. 1953a. *Redaksioneel.* *Koers*, 20(3):153-156, Apr
- STOKER, H.G. 1953b. *Ons onderlinge meningsverskille.* *Koers*, 21(2):59-70, Okt
- VAN DER SCHIJFF, P.F. 1991a. *Agtergrond en stigting.* (In Van der Schijff, P.F. red. *Die Ossewa-brandwag: vuurtjie in droë gras.* Potchefstroom : PU vir CHO. p. 3-17.)
- VAN DER SCHIJFF, P.F. red. 1991b. *Die Ossewa-brandwag: vuurtjie in droë gras.* Potchefstroom : PU vir CHO.
- VAN DER VYVER, G.C.P. 1969. *My erfenis is vir my mooi.* Potchefstroom : Calvin Jubileum Boekefonds.
- VAN DER WALT, A.J.H. 1933. *Soewereine onafhanklikheid en koalisie.* *Koers*, 1(1) 9-19, Aug.
- VAN DER WALT, A.J.H. 1935. *Ons groot vraagstukke na vyf-en-twintig jare.* *Koers*, 3(1):2-4, Aug.
- VAN DER WALT, N.G.S. 1968. *Die republikeinse strewes: dryfvere en probleem binne die Suid-Afrikaanse partypolitiek, 1902-1961* Potchefstroom : PU vir CHO. (D.Phil - proefskrif)
- VAN ROOY, D.J. 1942. *Volksorganisasie.* *Koers*, 10(1):13-17, Aug
- VAN ROOY, D.J. 1948. *Die Calvinis in die Ossewabrandwag.* *Koers*, 16(3):89-97, Des.
- VAN ROOY, D.J. 1954. *Ons republikeinse strewes.* *Koers*, 22(1):7-10, Aug.
- VAN ROOY, J.C. 1935. *Enkele essensiële vereistes in verband met die oplossing van ons volksvraagstukke* *Koers*, 3(1) 5-12, Aug.
- VAN ROOY, J.C. 1943. *Die organisasie van ons volkslewe en die taak van Christelike Hoer Onderwys in verband daarmee.* *Koers*, 10(4):162-169, Feb.
- VAN WYK, J.H. 1994. *Liberale konserwatisme? H.G. Stoker en die ideologie van apartheid: 'n verkenning* *Koers*, 59 (3&4):435-454, Sept.-Des.